

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра Міжнародних економічних відносин та управління проєктами

ОЛІЙНИК ВІКТОРІЯ ЛЕОНТІВНА

**ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ НА
СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ**

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

Робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник:
БОЯР АНДРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ,
Доктор економічних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проєктами
від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

(_____) _____
(підпис) ПІБ

АНОТАЦІЯ

Олійник В. Вплив повномасштабної російської агресії в Україні на світову економіку.

Рукопис. Кваліфікаційна робота бакалавра за спеціальністю 292 Міжнародні економічні відносини, ОПП «Міжнародний бізнес». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 74 с. українська мова.

Кваліфікаційна робота полягає в дослідженні впливу повномасштабної російської агресії в Україні на світову економіку. Метою роботи є аналіз економічних наслідків конфлікту для України та інших країн, а також оцінка впливу на різні сектори світової економіки, включаючи енергетичний, фінансовий та аграрний.

У роботі розглянуто теоретичні основи світової економіки та міжнародної торгівлі, зокрема концепції та моделі, що використовуються для аналізу міжнародних економічних відносин. Досліджено військово-політичні чинники, що впливають на глобальну економічну стабільність.

Другий розділ присвячений аналізу впливу конфлікту на сільськогосподарський сектор України та глобальну продовольчу безпеку. Окрему увагу приділено реакції світових фінансових ринків та змін валютних курсів у відповідь на російську агресію. Також розглянуто роль міжнародних організацій у регулюванні економічних відносин під час конфліктів.

Третій розділ роботи зосереджується на економічних наслідках російської агресії, зокрема на енергетичній кризі, викликаній конфліктом, та її впливі на світову економіку. Проаналізовано вплив міжнародних санкцій на економіку Росії та глобальну взаємодію, а також соціально-економічні виклики для України та її сусідів.

Ключові слова: російська агресія, світова економіка, енергетична криза, міжнародні санкції, продовольча безпека, валютні курси, фінансові ринки, міжнародні організації.

ABSTRACT

Oliinyk Viktoriia. The impact of full-scale Russian aggression in Ukraine on the world economy.

Manuscript. Bachelor's qualifying work on the specialty 292 International Economic Relations OPP "International Business". Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Lutsk 2024. 74 p. English language.

The qualification work involves studying the impact of full-scale Russian aggression in Ukraine on the global economy. The purpose of the work is to analyze the economic consequences of the conflict for Ukraine and other countries, as well as to assess the impact on various sectors of the world economy, including the energy, financial, and agricultural sectors.

The work examines the theoretical foundations of the world economy and international trade, including concepts and models used to analyse international economic relations. Military-political factors affecting global economic stability are also explored.

The second chapter is dedicated to analysing the impact of the conflict on Ukraine's agricultural sector and global food security. Special attention is paid to the reaction of global financial markets and currency exchange rate fluctuations in response to Russian aggression. The role of international organizations in regulating economic relations during conflicts is also considered.

The third chapter focuses on the economic consequences of Russian aggression, particularly the energy crisis caused by the conflict and its impact on the global economy. The impact of international sanctions on the Russian economy and global interaction is analysed, as well as the socio-economic challenges for Ukraine and its neighbours.

Key words: russian aggression, global economy, energy crisis, international sanctions, food security, exchange rates, financial markets, international organizations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	9
1.1. Основні концепції та теорії світової економіки	9
1.2. Моделі міжнародної торгівлі та їх вплив на економіки країн.....	20
1.3. Військово-політичний чинник розвитку світової економіки.....	27
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ГЛОБАЛЬНІ РИНКИ	31
2.1. Вплив на сільськогосподарський сектор та продовольчу безпеку	31
2.2. Реакція світових фінансових ринків та валютних курсів	37
2.3 Роль міжнародних організацій у регулюванні економічних відносин під час конфліктів	42
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	49
3.1. Енергетична криза та її вплив на світову економіку	49
3.2. Вплив санкцій на економіку Росії та глобальну взаємодію	53
3.3. Соціально-економічні виклики для України та її сусідів	59
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність мети зумовлена низкою важливих факторів, які визначають сучасні тенденції та виклики світової економіки, а також вплив військових конфліктів на глобальні економічні процеси. В сучасних умовах глобалізації та зростання економічної взаємозалежності країн, міжнародні конфлікти, зокрема військові протистояння, стають серйозним викликом для стабільного розвитку світової економіки. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке розпочалося у 2022 році, значно вплинуло на економічні процеси не лише в обох країнах, але й у всьому світі. Це стосується, зокрема, енергетичної кризи, змін у міжнародній торгівлі, а також значного впливу на сільськогосподарський сектор та продовольчу безпеку. Актуальність мети дослідження полягає в необхідності детального аналізу цих впливів для розробки ефективних стратегій подолання економічних викликів, спричинених конфліктом.

Дослідження також має значну наукову цінність, оскільки дозволяє розкрити взаємозв'язок між військово-політичними подіями та економічними процесами на глобальному рівні. Аналізуючи економічні наслідки російської агресії проти України, можна не лише оцінити вплив конкретного конфлікту, але й виявити загальні тенденції та закономірності, які можуть бути застосовані для аналізу інших подібних конфліктів у майбутньому. Крім того, дослідження дозволяє оцінити роль міжнародних організацій у регулюванні економічних відносин під час конфліктів та виявити ефективність їхніх заходів щодо стабілізації економічної ситуації. Таким чином, актуальність мети роботи полягає у всебічному вивченні економічних наслідків військових конфліктів та розробці рекомендацій для мінімізації їх негативного впливу на світову економіку.

Метою дослідження є комплексне вивчення економічних наслідків повномасштабної російської агресії проти України на світову економіку. У рамках цього дослідження розглядаються впливи на різні галузі економіки, зокрема сільське господарство, енергетичний сектор, фінансові ринки та

міжнародну торгівлю. Крім того, досліджується роль міжнародних організацій у регулюванні економічних відносин під час конфліктів та оцінюється ефективність міжнародних санкцій.

Для досягнення окресленої мети були визначені такі **завдання**:

- Провести аналіз основних теорій міжнародної торгівлі та економічного розвитку, зокрема теорій порівняльних переваг, життєвого циклу продукту та економії від масштабу.
- Оцінити вплив російської агресії на сільськогосподарський сектор України та світову продовольчу безпеку.
- Проаналізувати зміни на світових фінансових ринках та валютних курсах у відповідь на військовий конфлікт.
- Вивчити роль міжнародних організацій, таких як ООН, МВФ, Світовий банк та інші, у регулюванні економічних відносин під час конфліктів.
- Оцінити ефективність міжнародних санкцій проти Росії та їх вплив на російську економіку.
- Розглянути вплив енергетичної кризи, спричиненої конфліктом, на світову економіку, зокрема на ціни на нафту та газ.
- Дослідити соціально-економічні виклики для України та її сусідніх країн, спричинені військовими діями.
- Розробити рекомендації для міжнародних організацій та національних урядів щодо мінімізації негативних економічних наслідків військових конфліктів.
- Провести аналіз економічних моделей, що пояснюють вплив військових конфліктів на макроекономічні показники країн.
- Дослідити можливі стратегії економічного відновлення для України в умовах триваючого конфлікту.
- Проаналізувати вплив військових конфліктів на глобальні ланцюги постачання та міжнародну торгівлю.

- Оцінити довгострокові економічні наслідки для Європейського Союзу у зв'язку з конфліктом на сході України.
- Вивчити демографічні зміни та міграційні процеси, пов'язані з конфліктом, та їх вплив на економічний розвиток регіону.

Об'єктом дослідження бакалаврської роботи є економічні відносини між державами в умовах міжнародних конфліктів, зокрема економічні наслідки повномасштабної російської агресії проти України та їх вплив на світову економіку.

Предмет дослідження – вплив військового конфлікту на різні сектори економіки, такі як сільське господарство, енергетичний сектор, фінансові ринки та міжнародну торгівлю, а також роль міжнародних організацій та ефективність міжнародних санкцій у регулюванні економічних відносин під час конфліктів.

Матеріал дослідження. Під час написання бакалаврської роботи було використано наукові статті, монографії, аналітичні звіти, статистичні дані, офіційні документи міжнародних організацій (ООН, МВФ, Світовий банк), а також інформація з офіційних сайтів урядових і неурядових організацій, що стосуються економічних наслідків військових конфліктів, зокрема російсько-українського конфлікту. Зокрема, варто виділити праці наступних авторів: Бондаренко О.В., Хекшер Е. та ін., Самуельсон П., Дорнбуш Р, Рікардо Д, Олін Б., Кругман П, Рябченко С.М, Гончаренко В.П, Поліщук І.М.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи бакалавра були використані такі методи дослідження, як аналіз та дослідження літературних джерел, праць видатних українських та зарубіжних науковців, періодичної та тематичної преси, електронних ресурсів. Важливим є метод аналізу та синтезу опрацьованої інформації, розробка власних висновків та припущень, порівняльний метод.

Практичне значення полягає у розробці рекомендацій для урядів, міжнародних організацій та бізнесу щодо мінімізації економічних збитків та ефективного реагування на наслідки військових конфліктів. Результати дослідження можуть бути використані для:

- підвищення ефективності міжнародних санкцій – шляхом визначення їх найбільш дієвих механізмів та оцінки економічного впливу на агресора.
- розробки стратегій економічного відновлення – для України та інших постраждалих країн.
- підвищення продовольчої безпеки – шляхом аналізу впливу конфліктів на сільське господарство та розробки рекомендацій для підтримки аграрного сектору.
- оптимізації енергетичної політики – на основі аналізу впливу конфліктів на енергетичний сектор та розробки стратегій для зменшення залежності від імпорту енергоресурсів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розкрито теоретичні основи дослідження світової економіки; у другому розділі здійснено аналіз впливу російсько-української війни на глобальні ринки; у третьому розділі обґрунтовано економічні наслідки російської агресії.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Основні концепції та теорії світової економіки

Світова економіка є складною системою економічних взаємозв'язків, яка охоплює економічну діяльність країн усього світу. Ця система формується завдяки міжнародній торгівлі, фінансовим потокам, інвестиціям, а також переміщенню робочої сили і технологій. Основними характеристиками світової економіки є глобалізація, інтеграція національних економік та економічна взаємозалежність між країнами.

Основні поняття світової економіки

1. Світовий ринок: Світовий ринок охоплює сукупність національних ринків, що взаємодіють через міжнародну торгівлю. Він включає ринки товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Світовий ринок формується через взаємодію попиту і пропозиції на глобальному рівні, а також через регулювання міжнародних економічних відносин різними міжнародними організаціями [54, с. 18].

2. Міжнародна торгівля: Міжнародна торгівля — це обмін товарами і послугами між країнами. Вона є ключовим елементом світової економіки, оскільки сприяє ефективному використанню ресурсів, підвищенню рівня життя та економічному зростанню. Міжнародна торгівля регулюється різними договорами і угодами, такими як ГАТТ/СОР, які сприяють зниженню тарифів та інших торговельних бар'єрів [53, с. 22].

3. Міжнародні фінансові потоки: Міжнародні фінансові потоки включають рух капіталу, інвестицій, кредитів та валютні операції між країнами. Вони забезпечують фінансування міжнародної торгівлі, розвиток інвестиційних проектів і підтримку економічного зростання.

4. Глобалізація: Глобалізація означає процес зростаючої взаємозалежності та інтеграції національних економік у світову економіку через збільшення обсягу міжнародної торгівлі, інвестицій, міграції та обміну інформацією [54, с. 36].

Глобалізація сприяє економічному зростанню, але також може призводити до зростання економічної нерівності та соціальних викликів.

Теорії світової економіки:

Основні теорії світової економіки пояснюють механізми функціонування міжнародної економічної системи, взаємодію між країнами, а також вплив економічної політики на глобальні процеси. Серед них виділяються класичні та сучасні теорії, які мають важливе значення для аналізу економічних відносин на світовому рівні.

1. Теорія порівняльних переваг: Ця теорія стверджує, що країни виграють від спеціалізації у виробництві тих товарів, у яких вони мають відносну перевагу. Вона дозволяє пояснити, чому країни можуть вигравати від торгівлі, навіть якщо одна з них є менш ефективною у виробництві всіх товарів [9, с. 824].

2. Теорія абсолютних переваг: Адам Сміт запропонував теорію, згідно з якою країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з найменшими абсолютними витратами порівняно з іншими країнами. Це дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів та збільшити загальний обсяг виробництва [55, с. 480].

3. Теорія Хекшера-Оліна: Ця теорія акцентує увагу на впливі факторів виробництва на торговельні потоки і стверджує, що країни експортують ті товари, виробництво яких вимагає інтенсивного використання відносно надлишкових факторів виробництва [19, с. 14].

4. Теорія економії масштабу: Теорія економії масштабу пояснює, як збільшення обсягів виробництва може призводити до зниження середніх витрат на одиницю продукції, що стимулює міжнародну торгівлю навіть між країнами з подібними ресурсами та технологіями [28, с. 486].

5. Теорія життєвого циклу продукту: Теорія життєвого циклу продукту описує етапи розвитку продукту від впровадження до занепаду, вказуючи, що виробництво може переходити до країн з нижчими витратами виробництва в міру насичення ринку [44, с. 2].

6. Теорія залежності: Теорія залежності підкреслює економічну нерівність між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, стверджуючи, що економічний розвиток розвинених країн відбувається за рахунок експлуатації ресурсів країн, що розвиваються [10, с. 232].

7. Теорія глобалізації: Теорія глобалізації аналізує вплив глобалізаційних процесів на економіки країн, зокрема як інтеграція світових ринків товарів і послуг впливає на виробництво, споживання та розподіл доходів [29, с. 328].

Концепції світової економіки:

1. Концепція економічної інтеграції: Економічна інтеграція передбачає об'єднання національних економік через усунення торговельних бар'єрів і створення спільних ринків, що сприяє вільному переміщенню товарів, послуг, капіталу і робочої сили.

2. Концепція економічної залежності: Вона розглядає світову економіку як систему, в якій розвинені країни виступають центром, а країни, що розвиваються, — периферією, з акцентом на нерівноправні економічні відносини.

3. Концепція стійкого розвитку: Ця концепція фокусується на забезпеченні економічного зростання без шкоди для навколишнього середовища і соціального добробуту майбутніх поколінь [55, с. 361].

4. Концепція економічної глобалізації: Вона передбачає зростаючу економічну взаємозалежність країн через міжнародну торгівлю, інвестиції і технологічні обміни, що веде до інтеграції національних економік в єдину глобальну економічну систему.

Теорія порівняльних переваг, розроблена Давидом Рікардо на початку XIX століття, є однією з найважливіших концепцій в економічній теорії міжнародної торгівлі [35, с. 20]. Вона стверджує, що країни виграють від спеціалізації у виробництві тих товарів, у яких вони мають відносну перевагу, навіть якщо одна з країн має абсолютну перевагу у виробництві всіх товарів. Основний принцип цієї теорії полягає в тому, що країна повинна зосередитися на виробництві тих

товарів, які вона може виробляти з найменшими відносними витратами, і обмінюватися ними з іншими країнами [35, с. 31].

Рікардо на прикладі двох країн – Англії та Португалії – показав, що навіть якщо Португалія може виробляти вино і тканину з меншими витратами, ніж Англія, спеціалізація і торгівля все одно вигідні для обох країн. Англія повинна спеціалізуватися на виробництві тканини, в якій вона має відносну перевагу, тоді як Португалія – на виробництві вина. Обидві країни виграють від торгівлі, оскільки можуть отримувати товари за нижчими витратами, ніж при виробництві всього самостійно [35, с. 42].

Важливість теорії порівняльних переваг полягає в тому, що вона підкреслює вигоди від вільної торгівлі та спеціалізації, навіть якщо одна країна є менш ефективною у виробництві всіх товарів. Це пояснює, чому країни можуть вигравати від торгівлі навіть у випадку нерівного розподілу ресурсів і технологій.

У контексті російсько-української агресії ця теорія допомагає зрозуміти, як порушення економічних відносин і торговельних зв'язків може вплинути на спеціалізацію країн і їхню здатність обмінюватися товарами. Війна може порушити постачання товарів, у яких країни мають порівняльні переваги, що призведе до зниження ефективності міжнародної торгівлі та економічних втрат для обох сторін конфлікту. Наприклад, Україна є важливим експортером зернових культур, тоді як Росія – великим постачальником енергоносіїв. Військові дії і санкції можуть суттєво змінити ці торговельні потоки, змушуючи країни шукати нові ринки збуту та джерела постачання.

Санкції, введені проти Росії, зокрема, мають на меті обмежити її економічні можливості і знизити доходи від експорту. Це може призвести до змін у глобальних торговельних відносинах і вплинути на спеціалізацію країн. З іншого боку, Україна, стикаючись із військовими викликами, може бути змушена переорієнтувати свою економіку і шукати нові ринки для експорту своєї продукції.

Емпіричні дослідження підтверджують теорію порівняльних переваг, показуючи, що країни, які беруть участь у міжнародній торгівлі і спеціалізуються на виробництві товарів з порівняльними перевагами, мають вищий рівень добробуту [35, с. 48]. Навіть у випадку конфліктів і санкцій принципи цієї теорії залишаються актуальними, оскільки вони пояснюють, як країни можуть адаптуватися до нових умов і знаходити нові можливості для економічного зростання.

Таким чином, теорія порівняльних переваг є ключовим інструментом для аналізу впливу міжнародних конфліктів на економіку. Вона дозволяє зрозуміти, як війна і санкції можуть змінити економічні відносини між країнами, і які стратегії можуть бути використані для мінімізації негативних наслідків і максимізації вигод від міжнародної торгівлі.

Теорія Хекшера-Оліна (Н-О теорія) є однією з фундаментальних теорій міжнародної торгівлі, яка акцентує увагу на впливі факторів виробництва на торговельні потоки [19, с. 12]. Вона стверджує, що країни експортують ті товари, виробництво яких вимагає інтенсивного використання відносно надлишкових факторів виробництва, і імпортують ті товари, для виробництва яких у них є дефіцит необхідних ресурсів [19, с. 13]. Основними факторами виробництва є капітал і праця, хоча сучасні модифікації теорії враховують також інші ресурси, такі як земля та природні ресурси.

Згідно з теорією Хекшера-Оліна, країни з надлишком капіталу будуть спеціалізуватися на виробництві капіталомістких товарів і експортувати їх, тоді як країни з надлишком робочої сили будуть спеціалізуватися на виробництві трудомістких товарів [19, с. 14]. Наприклад, високорозвинені країни з високим рівнем капіталу, такі як США та Німеччина, експортують технологічно складні продукти, тоді як країни, що розвиваються, з великою кількістю робочої сили, такі як Китай та Індія, експортують більш трудомісткі товари.

У контексті російсько-української агресії ця теорія допомагає зрозуміти, як війна і санкції впливають на структуру виробництва та торгівлю. Росія, маючи значні запаси природних ресурсів, зокрема нафти і газу, традиційно експортує

енергоносії. Україна, з іншого боку, є великим експортером сільськогосподарської продукції, зокрема зернових культур. Військові дії та економічні санкції суттєво впливають на ці експортні потоки.

Санкції, введені проти Росії, обмежують її доступ до міжнародних ринків та технологій, що може призвести до зниження виробництва капіталомістких товарів і змусити шукати альтернативні ринки збуту. Наприклад, європейські країни, які традиційно імпортували російський газ, змушені шукати нових постачальників енергоносіїв, що призводить до змін у глобальних енергетичних ринках.

З іншого боку, війна в Україні впливає на сільськогосподарське виробництво та експорт, створюючи ризики для глобальної продовольчої безпеки. Блокування портів та руйнування інфраструктури знижують можливість експорту українського зерна, що може призвести до зростання цін на продовольчі товари на світовому ринку.

Емпіричні дослідження підтверджують теорію Хекшера-Оліна, показуючи, що країни дійсно експортують товари, для виробництва яких вони мають відносну перевагу у факторах виробництва [19, с. 23]. Наприклад, аналіз торгівлі між розвиненими і країнами, що розвиваються, підтверджує, що розвинені країни експортують більш капіталомісткі товари, тоді як країни, що розвиваються, експортують більш трудомісткі товари.

Зміни в структурі міжнародної торгівлі, викликані війною і санкціями, можуть мати довготривалі наслідки для економік обох країн. Для України це означає необхідність адаптації до нових умов і пошуку нових ринків збуту своєї продукції, тоді як для Росії - перегляд своєї економічної стратегії і диверсифікацію економіки.

Таким чином, теорія Хекшера-Оліна є важливим інструментом для аналізу впливу російсько-української агресії на міжнародну торгівлю і економічні відносини між країнами. Вона дозволяє зрозуміти, як зміни у факторах виробництва та торговельних бар'єрах впливають на спеціалізацію країн та їхню здатність обмінюватися товарами.

Теорія економіки масштабу є важливим елементом сучасних теорій міжнародної торгівлі, що пояснює, як збільшення обсягів виробництва може призводити до зниження середніх витрат на одиницю продукції [28, с. 330]. Це, у свою чергу, може стимулювати міжнародну торгівлю навіть між країнами з подібними ресурсами та технологіями [28, с. 332]. Теорія економіки масштабу пояснює, чому великі фірми мають конкурентні переваги на глобальному ринку і чому країни можуть вигравати від внутрішньогалузевої торгівлі.

Економія масштабу може бути внутрішньою та зовнішньою. Внутрішня економія масштабу досягається, коли збільшення виробництва в рамках однієї фірми призводить до зниження витрат [11, с. 392]. Зовнішня економія масштабу досягається, коли зростання галузі або регіону в цілому призводить до зниження витрат для всіх учасників ринку [11, с. 394]. Наприклад, концентрація виробництва автомобілів у певному регіоні може знизити витрати для всіх виробників завдяки спільному використанню інфраструктури та постачальників.

У контексті російсько-української агресії теорія економіки масштабу допомагає зрозуміти, як війна і санкції можуть вплинути на великі фірми та галузі, які залежать від масштабного виробництва. Війна може порушити виробничі ланцюги постачання і знизити ефективність виробництва, що призведе до зростання витрат і втрати конкурентних переваг.

Росія, зокрема, має великий енергетичний сектор, який значною мірою залежить від економії масштабу. Санкції проти російських енергетичних компаній можуть призвести до зниження обсягів виробництва та підвищення витрат, що знизить їхню конкурентоспроможність на міжнародному ринку [10, с. 201]. Крім того, обмеження доступу до сучасних технологій та іноземних інвестицій можуть негативно вплинути на здатність Росії підтримувати ефективність свого енергетичного сектору.

Україна, зі свого боку, має великий аграрний сектор, який також залежить від економії масштабу. Військові дії можуть призвести до зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, що збільшить витрати на одиницю продукції та знизить конкурентоспроможність українських товарів на

міжнародному ринку. Блокування портів та руйнування інфраструктури ускладнюють експорт, що також негативно впливає на економію масштабу [14, с. 398].

Емпіричні дослідження підтверджують важливість економії масштабу для міжнародної торгівлі. Наприклад, дослідження показують, що великі компанії з низькими середніми витратами мають кращі можливості для успішної конкуренції на глобальному ринку. Зміни в умовах виробництва, викликані конфліктами та санкціями, можуть суттєво вплинути на здатність компаній зберігати свої конкурентні переваги.

Таким чином, теорія економіки масштабу є важливим інструментом для аналізу впливу російсько-української агресії на міжнародну торгівлю і економічні відносини між країнами. Вона дозволяє зрозуміти, як зміни у виробничих умовах та торговельних бар'єрах впливають на ефективність масштабного виробництва та конкурентоспроможність країн на глобальному ринку.

Теорія життєвого циклу продукту була розроблена Реймондом Верноном у 1960-х роках і пояснює еволюцію продукту від його створення до занепаду [7, с. 195]. Згідно з цією теорією, продукт проходить через кілька стадій: впровадження, зростання, насичення та занепад [7, с. 196]. Кожна з цих стадій має свої особливості, які впливають на виробництво, торгівлю та розподіл товару.

На стадії впровадження продукт зазвичай виробляється і споживається у країні-інноваторі. Виробництво вимагає висококваліфікованої робочої сили та значних інвестицій у дослідження та розробки [44, с. 3]. У міру зростання попиту продукт починає експортуватися в інші країни [44, с. 3]. На стадії зростання виробництво масштабується, і продукт починає вироблятися в країнах з нижчими витратами виробництва, зокрема в країнах, що розвиваються. На стадії насичення ринок досягає свого максимуму, конкуренція посилюється, і ціни починають знижуватися [7, с. 198]. Нарешті, на стадії занепаду попит на продукт знижується, і виробництво може переноситися в інші галузі або країни [7, с. 200].

У контексті російсько-української агресії теорія життєвого циклу продукту допомагає зрозуміти, як війна і санкції впливають на різні стадії життєвого циклу продуктів. Наприклад, конфлікт може прискорити занепад деяких продуктів або змінити їхні ринки збуту.

Україна, як великий виробник сільськогосподарської продукції, стикається з викликами на всіх стадіях життєвого циклу продукту. Війна може зруйнувати виробничі потужності, інфраструктуру та логістичні ланцюги, що ускладнює вихід на нові ринки та підтримку високих обсягів виробництва. Наприклад, блокування портів перешкоджає експорту зернових культур, що може призвести до перевиробництва на внутрішньому ринку та зниження цін.

Росія, зі свого боку, стикається з викликами на стадії зростання та насичення для своїх енергетичних продуктів. Санкції обмежують доступ до міжнародних ринків і технологій, що може призвести до зниження обсягів виробництва та зменшення експортних доходів [44, с. 6]. Це особливо актуально для нафтогазової галузі, яка потребує постійних інвестицій у нові технології та модернізацію інфраструктури.

Емпіричні дослідження підтверджують теорію життєвого циклу продукту, показуючи, що продукти дійсно проходять через різні стадії розвитку, які впливають на їхню конкурентоспроможність та торгівлю. Конфлікти та економічні санкції можуть суттєво впливати на ці стадії, прискорюючи занепад або, навпаки, стимулюючи інновації та пошук нових ринків.

Таким чином, теорія життєвого циклу продукту є важливим інструментом для аналізу впливу російсько-української агресії на міжнародну торгівлю і економічні відносини між країнами. Вона дозволяє зрозуміти, як зміни у виробничих умовах та торговельних бар'єрах впливають на різні стадії розвитку продуктів та їхню здатність конкурувати на глобальному ринку [7, с. 204].

Теорія залежності є важливою частиною критичного аналізу міжнародних економічних відносин, яка підкреслює нерівність між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються [10, с. 233]. Ця теорія стверджує, що економічний розвиток розвинених країн відбувається за рахунок експлуатації ресурсів та

робочої сили країн, що розвиваються, що призводить до зростання нерівності та залежності останніх від перших [10, с. 234]. Основна ідея полягає в тому, що багаті країни використовують свій економічний вплив для підтримки нерівних торговельних відносин, які перешкоджають розвитку країн, що розвиваються [10, с. 235].

Теорія залежності розглядає міжнародну економіку як систему, в якій існує центр (розвинені країни) і периферія (країни, що розвиваються) [10, с. 235]. Центр використовує ресурси периферії для підтримки свого економічного зростання, тоді як периферія залишається залежною від експорту сировини та імпорту готових товарів. Це створює цикл економічної залежності, який важко розірвати без значних структурних змін.

У контексті російсько-української агресії теорія залежності допомагає зрозуміти, як конфлікти та санкції впливають на економічні відносини між країнами та загострюють економічну нерівність. Війна може посилити залежність країн, що розвиваються, від експорту сировини, оскільки конфлікти часто руйнують виробничу інфраструктуру і обмежують доступ до міжнародних ринків.

Росія, як країна з великими запасами природних ресурсів, традиційно експортує нафту, газ та інші сировинні товари. Санкції, введені проти Росії, обмежують її здатність експортувати ці ресурси, що може призвести до економічної кризи та зростання залежності від інших країн. Наприклад, зменшення експорту нафти і газу може змусити Росію шукати нові ринки збуту в Азії, але при цьому знижувати ціни для конкурентоспроможності [6, с. 12].

Україна, зі свого боку, стикається з викликами, пов'язаними з руйнуванням інфраструктури та обмеженням доступу до міжнародних ринків через військові дії. Це може призвести до зростання залежності від міжнародної допомоги та кредитів, що поглиблює економічну нерівність. Наприклад, блокування експортних шляхів змушує Україну шукати альтернативні способи постачання зерна, що може бути дорожчим і менш ефективним.

Емпіричні дослідження підтверджують теорію залежності, показуючи, що економічні нерівності між країнами зберігаються і навіть загострюються в умовах конфліктів і глобальних економічних криз [10, с. 241]. Конфлікти та санкції можуть посилити залежність країн, що розвиваються, від експорту сировини та імпорту технологій, що створює додаткові бар'єри для їхнього розвитку.

Таким чином, теорія залежності є важливим інструментом для аналізу впливу російсько-української агресії на міжнародну економіку і торговельні відносини. Вона дозволяє зрозуміти, як конфлікти та економічні санкції можуть змінювати структуру міжнародної економіки, посилюючи економічну нерівність та залежність країн, що розвиваються.

Теорія глобалізації є сучасним підходом до розуміння економічних процесів, які виникають внаслідок зростаючої інтеграції світових ринків товарів, послуг, капіталу та праці [29, с. 331]. Глобалізація сприяє зростанню міжнародної торгівлі, інвестицій та міграції, що веде до зростання економічної взаємозалежності країн [29, с. 333]. Ця теорія аналізує як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації для економік країн, їхніх виробничих структур та соціального розвитку.

Сучасні теорії глобалізації, такі як нова теорія міжнародної торгівлі, розглядають впливи глобалізації на різні економіки та фактори виробництва [36, с. 6]. Ці теорії пояснюють, як інтеграція світових ринків впливає на виробництво, споживання та розподіл доходів. Глобалізація сприяє більшій мобільності капіталу та робочої сили, що веде до змін у структурі національних економік [36, с. 13].

У контексті російсько-української агресії теорія глобалізації допомагає зрозуміти, як війна і санкції впливають на процеси глобальної економічної інтеграції. Військові конфлікти можуть призвести до фрагментації світових ринків, зменшуючи обсяги міжнародної торгівлі та інвестицій. Санкції, введені проти Росії, спрямовані на ізоляцію її економіки від глобальних ринків, що може мати довготривалі наслідки для економічного розвитку країни.

Росія, як великий експортер енергоносіїв, стикається з викликами, пов'язаними з обмеженням доступу до міжнародних ринків. Санкції можуть змусити її переорієнтувати експорт на нові ринки, такі як Китай і Індія, що може змінити структуру глобальних енергетичних ринків. Однак, обмеження доступу до західних технологій та інвестицій може знизити здатність Росії підтримувати високий рівень виробництва та інновацій.

Україна, зі свого боку, стикається з викликами, пов'язаними з руйнуванням виробничої інфраструктури та логістичних ланцюгів. Це ускладнює її інтеграцію в глобальні ринки та знижує конкурентоспроможність української продукції. Однак, міжнародна підтримка та інвестиції можуть допомогти Україні відновити економіку та посилити її зв'язки з глобальними ринками.

Емпіричні дослідження показують, що глобалізація має неоднозначні наслідки для економічного розвитку країн [36, с. 31]. З одного боку, вона сприяє зростанню міжнародної торгівлі та інвестицій, що веде до підвищення економічного добробуту [36, с. 37]. З іншого боку, глобалізація може посилювати економічну нерівність як між країнами, так і всередині них. Конфлікти та економічні санкції можуть змінювати ці процеси, створюючи нові виклики та можливості для країн, що беруть участь у глобальній економіці.

Таким чином, теорія глобалізації є важливим інструментом для аналізу впливу російсько-української агресії на міжнародну економіку та економічні відносини між країнами. Вона дозволяє зрозуміти, як війна і санкції можуть змінювати процеси глобальної економічної інтеграції та які стратегії можуть бути використані для мінімізації негативних наслідків та максимізації вигод від глобалізації.

1.2. Моделі міжнародної торгівлі та їх вплив на економіку країн

Міжнародна торгівля є ключовим елементом економічної діяльності, який значною мірою впливає на економічний розвиток та благополуччя країн. Існує багато теорій і моделей, що пояснюють механізми та наслідки міжнародної

торгівлі. У цьому розділі розглянемо основні моделі, включаючи класичні, неокласичні та сучасні підходи, які формують основу для розуміння міжнародних торговельних відносин.

Адам Сміт, у своїй праці "Дослідження про природу і причини багатства народів" (1776), вперше запропонував концепцію абсолютної переваги. Він стверджував, що країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з найменшими витратами порівняно з іншими країнами. Ця спеціалізація дозволяє країнам підвищувати ефективність і продуктивність, що, у свою чергу, збільшує загальний добробут [55, с. 201].

Основні положення теорії:

- Країни мають різні абсолютні переваги в виробництві певних товарів.
- Торгівля дозволяє країнам зосередитися на виробництві товарів, де вони найбільш ефективні.
- Вигоди від торгівлі: підвищення продуктивності, зниження витрат, зростання добробуту.
- Не враховує ситуації, коли країни не мають абсолютних переваг у жодному товарі.
- Не пояснює, чому країни торгують, якщо вони мають однакові виробничі можливості [55, с. 203].

Девід Рікардо у своїй книзі "Принципи політичної економії та оподаткування" (1817) розвинув ідеї Сміта і запропонував теорію порівняльної переваги. Вона стверджує, що країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у яких вони мають відносну перевагу, тобто можуть виробляти з меншими альтернативними витратами порівняно з іншими товарами [35, с. 50].

Основні положення теорії:

- Країни виграють від торгівлі, навіть якщо одна з них має абсолютну перевагу у всіх товарах.
- Вигоди від торгівлі максимізуються завдяки спеціалізації на товарах з найменшими альтернативними витратами.

- Торгівля сприяє ефективному розподілу ресурсів та підвищує загальний рівень добробуту.
- Передбачає сталість технологій і витрат, що не завжди відповідає реальності.
- Ігнорує транспортні витрати та інші бар'єри до торгівлі.
- Не враховує економії від масштабу та ефектів диференціації продукції [35, с. 56].

Модель Хекшера-Оліна, також відома як теорема співвідношення факторів, розроблена Елі Хекшером та Бертилем Оліном, базується на різниці у відносній забезпеченості факторами виробництва між країнами. Вона стверджує, що країни експортують товари, виробництво яких вимагає інтенсивного використання факторів, які є у відносному надлишку, і імпортують товари, виробництво яких вимагає дефіцитних факторів [19, с. 80].

Основні положення теорії:

- Країни мають різні відносні запаси факторів виробництва (земля, праця, капітал).
- Торгівля дозволяє країнам використовувати свої порівняльні переваги в факторах виробництва.
- Вирівнювання цін на фактори виробництва між країнами в довгостроковій перспективі.
- Не враховує короткострокові обмеження та специфічність факторів.
- Модель працює найкраще в умовах досконалої конкуренції, що рідко зустрічається в реальному світі.
- Ігнорує технологічні відмінності між країнами [19, с. 95].

Модель специфічних факторів, також відома як модель Самуельсона-Дорнбуша-Джонса, аналізує розподіл вигод від торгівлі між власниками різних факторів виробництва у короткостроковій перспективі. Вона стверджує, що деякі фактори виробництва є специфічними для певних галузей і не можуть бути легко переміщені в інші галузі [9, с. 861].

Основні положення теорії:

- Фактори виробництва можуть бути специфічними для певних галузей.
- Вигоди та втрати від торгівлі залежать від мобільності факторів виробництва.
- Торгівля впливає на розподіл доходів між власниками різних факторів виробництва.
- Модель передбачає короткострокові обмеження, не враховуючи довгострокову мобільність факторів.
- Не враховує вплив технологічних змін та інновацій [9, с. 866].

Пол Кругман запропонував нові теорії торгівлі, які враховують економії від масштабу та диференціацію продукції. Ці моделі пояснюють торгівлю між країнами зі схожими економіками та висвітлюють важливість внутрішньогалузевої торгівлі [29, с. 340].

Основні положення теорії:

- Торгівля може відбуватися між країнами зі схожими економічними умовами через економії від масштабу.
- Споживачі отримують вигоди від більшої різноманітності продукції.
- Підвищення ефективності виробництва завдяки масштабним виробництвам.
- Ігнорує фактори виробництва та їх розподіл.
- Модель може бути складною для емпіричного тестування [29, с. 345].

Гравітаційна модель передбачає, що обсяги торгівлі між двома країнами пропорційні до їх економічних розмірів (ВВП) і обернено пропорційні до відстані між ними. Ця модель базується на аналогії з гравітаційним законом у фізиці [54, с. 170].

Основні положення теорії:

- Торгівля збільшується з розміром економік країн.
- Відстань між країнами зменшує обсяги торгівлі.
- Модель враховує вплив географічних та економічних факторів.
- Не враховує якісні фактори, такі як політичні відносини та культурні зв'язки.

- Важко врахувати всі можливі бар'єри до торгівлі [54, с. 185].

Різні моделі міжнародної торгівлі пропонують різні підходи до розуміння механізмів та наслідків міжнародної торгівлі. Класичні теорії зосереджуються на ефективності та спеціалізації, неокласичні моделі додають важливі деталі щодо факторів виробництва та розподілу доходів, а сучасні теорії підкреслюють значення економії від масштабу та диференціації продукції. Кожна з цих моделей робить свій внесок у розуміння складного світу міжнародної торгівлі і допомагає визначити політичні та економічні стратегії для максимізації вигод від глобальних торговельних відносин.

Міжнародна торгівля є важливим двигуном економічного розвитку та глобалізації. Вона дозволяє країнам отримувати вигоди від спеціалізації, економії від масштабу, доступу до нових ринків і технологій. Однак, вплив міжнародної торгівлі на економіку може бути різним для різних країн залежно від їхніх економічних умов, політики та структури економіки.

Вигоди від міжнародної торгівлі:

- Підвищення продуктивності та ефективності

Міжнародна торгівля сприяє спеціалізації країн на виробництві тих товарів і послуг, в яких вони мають порівняльні переваги. Це дозволяє країнам підвищувати продуктивність і ефективність виробництва, що веде до зростання економіки та добробуту населення. Наприклад, Японія спеціалізується на виробництві автомобілів та електроніки, використовуючи свої технологічні переваги, тоді як Бразилія зосереджується на експорті сільськогосподарської продукції завдяки своїм природним ресурсам [50].

- Економії від масштабу

Торгівля дозволяє фірмам розширювати свої виробництва до рівня, на якому вони можуть досягти економії від масштабу, знижуючи середні витрати виробництва на одиницю продукції. Це, в свою чергу, знижує ціни на товари для споживачів і підвищує конкурентоспроможність фірм на світовому ринку [15, с. 230]. Німецькі автомобільні компанії, такі як BMW і Volkswagen,

використовують глобальні ланцюги постачання для зниження витрат виробництва і підвищення ефективності [11, с. 390].

➤ Доступ до нових ринків і технологій

Міжнародна торгівля відкриває доступ до нових ринків збуту, що дозволяє фірмам збільшувати свої продажі та прибутки. Крім того, торгівля сприяє поширенню нових технологій і інновацій між країнами, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності та економічного зростання. США є одним з найбільших експортерів технологічної продукції, що сприяє поширенню інновацій в інші країни і підвищенню їхнього технологічного рівня [18].

Негативні наслідки міжнародної торгівлі:

➤ Нерівномірний розподіл вигод

Хоча міжнародна торгівля підвищує загальний рівень добробуту, її вигоди можуть бути розподілені нерівномірно як між країнами, так і всередині них. Це може призводити до зростання економічної нерівності і соціальних напружень. В деяких країнах, що розвиваються, лібералізація торгівлі призвела до зростання безробіття в традиційних секторах економіки, таких як сільське господарство, через конкуренцію з дешевими імпортованими товарами [52, с. 110].

➤ Залежність від зовнішніх ринків

Країни, що значною мірою залежать від експорту, можуть бути вразливими до зовнішніх шоків, таких як зміни світових цін на товари, економічні кризи в країнах-імпортерах або торговельні війни. Це може призводити до економічної нестабільності та рецесій. Наприклад, Росія, яка значною мірою залежить від експорту нафти і газу, стикається з економічними труднощами під час падіння світових цін на енергоносії [50].

➤ Вплив на навколишнє середовище

Інтенсивна міжнародна торгівля може мати негативний вплив на навколишнє середовище через зростання викидів парникових газів, пов'язаних з транспортуванням товарів, та збільшення використання природних ресурсів. Це може призводити до екологічних проблем і змін клімату. Високий рівень

транспортування товарів між країнами сприяє збільшенню викидів CO₂, що впливає на зміну клімату [48].

Політичні аспекти міжнародної торгівлі:

➤ Торговельна політика

Країни часто використовують торговельну політику для захисту національних інтересів і регулювання торговельних відносин. Це може включати тарифні і нетарифні бар'єри, квоти, субсидії та антидемпінгові заходи. Ефективна торговельна політика може сприяти економічному розвитку, тоді як протекціонізм може призводити до торговельних конфліктів і зниження ефективності [51, с. 109]. Торговельна війна між США та Китаєм призвела до запровадження тарифів на мільярди доларів, що вплинуло на глобальні торговельні потоки і економічне зростання [47].

➤ Регулювання і стандарти

Міжнародна торгівля також вимагає гармонізації регулювання і стандартів між країнами для забезпечення якості товарів, безпеки і захисту прав споживачів. Це може включати технічні регламенти, санітарні та фітосанітарні заходи, а також екологічні стандарти [51, с. 267]. Європейський Союз встановлює високі стандарти якості і безпеки для імпортованих товарів, що сприяє захисту споживачів і зниженню ризиків.

Міжнародна торгівля має значний вплив на економіку країн, сприяючи зростанню продуктивності, ефективності та економічного розвитку. Водночас, вона може призводити до економічної нерівності, залежності від зовнішніх ринків і негативного впливу на навколишнє середовище. Для максимізації вигод від торгівлі та мінімізації її негативних наслідків необхідно розробляти ефективну торговельну політику, гармонізувати регулювання і стандарти, а також враховувати екологічні аспекти. Інтеграція до глобальної економіки може бути успішною за умови збалансованого підходу до розвитку міжнародних торговельних відносин.

1.3. Військово-політичні чинники розвитку світової економіки

Військові конфлікти є однією з найважливіших загроз для стабільності світової економіки. Вони можуть мати різноманітні наслідки, починаючи від зниження темпів економічного зростання і закінчуючи серйозними соціальними проблемами. Вплив військових конфліктів на економіку може бути як прямим, так і опосередкованим. У цьому розділі ми розглянемо основні аспекти цього впливу.

Прямий вплив військових конфліктів:

1. Руйнування інфраструктури: Військові конфлікти зазвичай призводять до серйозних пошкоджень інфраструктури. Зруйновані дороги, мости, залізничні колії, аеропорти та інші ключові об'єкти можуть серйозно обмежити можливості економічної діяльності. Відновлення інфраструктури потребує значних фінансових вкладень, що може зменшити бюджетні можливості для інших економічних проєктів [15].

2. Зниження виробничих потужностей: Багато промислових підприємств стають мішенями під час військових конфліктів, що призводить до зниження їх виробничих потужностей. Це зменшує обсяг продукції, яку можуть виробляти країни, що знаходяться в конфлікті, і може призвести до дефіциту товарів на внутрішньому ринку та зниження експорту.

3. Зменшення робочої сили: Військові конфлікти призводять до втрат серед населення, як серед військових, так і серед цивільних. Зменшення чисельності робочої сили може мати негативний вплив на економічне зростання, особливо якщо постраждали регіони є ключовими економічними центрами [7, 12].

Опосередкований вплив військових конфліктів:

1. Зниження інвестицій: Інвестори уникають вкладення коштів у країни, де існує високий ризик військових конфліктів. Це може призвести до зниження рівня прямих іноземних інвестицій та відтоку капіталу. Відсутність

інвестицій обмежує можливості для економічного зростання і модернізації промисловості [7, с. 14].

2. Зростання вартості кредитування: Військові конфлікти збільшують ризик неповернення кредитів, що призводить до зростання вартості кредитування. Високі відсоткові ставки ускладнюють доступ до фінансових ресурсів для бізнесу та уряду, що обмежує можливості для економічного розвитку.

3. Інфляція та нестабільність валютного курсу: Військові конфлікти часто призводять до інфляції, оскільки знижується пропозиція товарів, а попит залишається на високому рівні. Нестабільність валютного курсу також може бути наслідком військових конфліктів, що ускладнює міжнародну торгівлю та інвестиції [13, с. 10].

Військові конфлікти мають багатогранний вплив на світову економіку, призводячи до зниження економічного зростання, збільшення витрат на відновлення, зниження інвестиційної привабливості та інших негативних наслідків. Розуміння цього впливу є важливим для розробки ефективних економічних політик і стратегій, які можуть допомогти мінімізувати негативні наслідки військових конфліктів на глобальному рівні.

Геополітичні ризики є важливим фактором, що впливає на економічну стабільність країн. Вони охоплюють аспекти, пов'язані з міжнародними відносинами, територіальними конфліктами, економічними санкціями та глобальними політичними тенденціями. У цьому розділі ми розглянемо основні види геополітичних ризиків та їх вплив на економічну стабільність.

Види геополітичних ризиків:

1. Міжнародні конфлікти та війни: Конфлікти між державами, включаючи територіальні суперечки, можуть мати серйозні наслідки для економічної стабільності. Військові дії призводять до руйнування інфраструктури, зниження виробництва та відтоку капіталу, що в цілому негативно впливає на економіку [40, с. 3].

2. Економічні санкції: Санкції, накладені однією або кількома країнами на іншу державу, можуть суттєво впливати на її економіку. Санкції обмежують доступ до міжнародних ринків, знижують обсяг експорту та імпорту, і часто призводять до зростання безробіття та інфляції.

3. Політична нестабільність в регіонах: Політична нестабільність у сусідніх країнах або ключових економічних партнерах може створювати додаткові ризики для економіки. Наприклад, зміна уряду або політична криза в одній країні може вплинути на торговельні відносини та інвестиційний клімат в іншій [47, с. 18].

4. Глобальні політичні тенденції: Зміни в глобальному політичному середовищі, такі як зростання протекціонізму, зміни в політиці великих держав, можуть впливати на міжнародну торгівлю та фінансові ринки. Це, у свою чергу, може мати негативні наслідки для економічної стабільності менших держав [54, с. 189].

Вплив геополітичних ризиків на економічну стабільність:

1. Зниження інвестиційної привабливості: Геополітичні ризики часто призводять до зниження інвестиційної привабливості країни. Інвестори уникають вкладень у країни з високим рівнем геополітичної нестабільності, що обмежує доступ до фінансових ресурсів для розвитку економіки [43, с. 198].

2. Коливання валютного курсу: Геополітичні події можуть спричиняти значні коливання валютних курсів, що ускладнює міжнародну торгівлю та інвестиції. Валютна нестабільність може призвести до втрат для компаній, що займаються експортом та імпортом, і вплинути на загальну економічну стабільність.

3. Зміни в енергетичних ринках: Геополітичні ризики можуть значно впливати на енергетичні ринки. Наприклад, конфлікти в країнах, які є основними постачальниками нафти та газу, можуть призводити до зростання цін на енергоресурси, що, у свою чергу, впливає на економіку інших країн [34, с. 27].

4. Торгові бар'єри: Геополітичні конфлікти можуть спричиняти введення торгових бар'єрів, що обмежує доступ до ринків та знижує обсяг міжнародної торгівлі. Це може мати серйозні наслідки для економік, які сильно залежать від експорту.

Геополітичні ризики мають суттєвий вплив на економічну стабільність, призводячи до зниження інвестиційної привабливості, коливань валютних курсів, змін в енергетичних ринках та обмежень у міжнародній торгівлі. Розуміння та управління цими ризиками є ключовими для підтримання економічної стабільності та зростання.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ГЛОБАЛЬНІ РИНКИ

2.1. Вплив на сільськогосподарський сектор та продовольчу безпеку

Російсько-українська війна суттєво вплинула на сільськогосподарський сектор як в Україні, так і на глобальному рівні. Україна є однією з провідних аграрних країн світу, яка забезпечує значну частину світових поставок зернових та інших сільськогосподарських продуктів. Військові дії та окупація частини території України призвели до значних змін у виробництві та постачанні продовольства.

Військові дії на території України призвели до пошкодження та знищення значної кількості аграрних об'єктів, включаючи сільськогосподарську техніку, склади та інфраструктуру. Це суттєво знизило можливості країни щодо виробництва зернових, олійних культур та інших продуктів. Наприклад, у 2022 році значна частина зернових елеваторів була зруйнована або пошкоджена, що призвело до втрати тисяч тонн зерна [17, с.12].

Рис. 2.1. Обсяги виробництва зернових в Україні (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за: [17; 14].

Окуповані території та заміновані поля унеможливлюють проведення сільськогосподарських робіт на значній частині аграрних угідь. За оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, понад 20% сільськогосподарських земель було заміновано або перебуває під контролем окупаційних сил, що суттєво знижує виробничий потенціал країни [14, с. 8].

Велика кількість аграріїв та робітників була мобілізована до війська або змушена покинути свої місця проживання, що створює дефіцит робочої сили в сільськогосподарському секторі. За даними Агропрофспілки України, близько 30% робочої сили в аграрному секторі не можуть виконувати свої обов'язки через військові дії [30, с. 21].

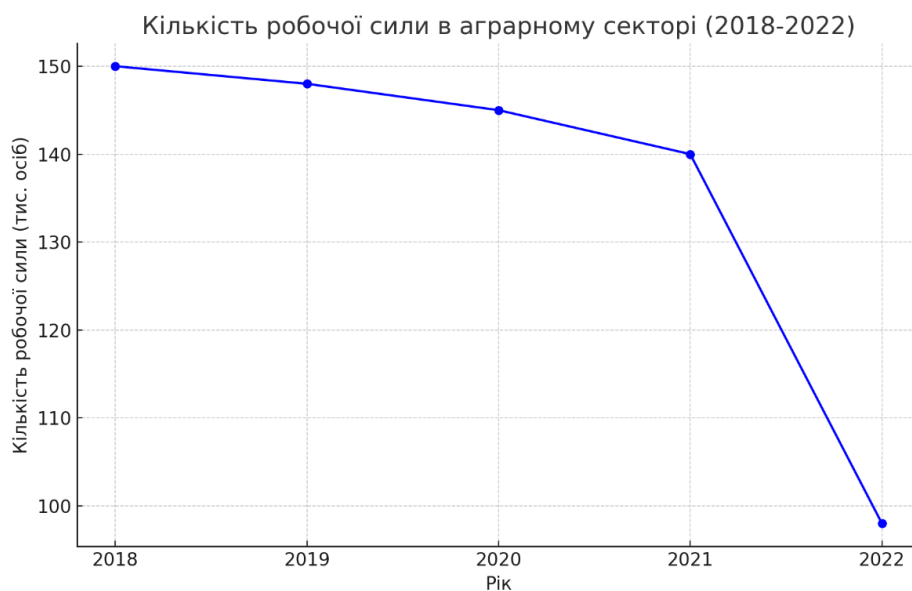

Рис. 2.2. Кількість робочої сили в аграрному секторі (2018-2022 рр.)*

*Складено автором за [14].

Військові дії змусили уряд України переорієнтувати бюджетні витрати на військові потреби, що призвело до зменшення державної підтримки аграрного сектору. Наприклад, у 2022 році державні програми підтримки фермерів були скорочені на 50%, що ускладнило фінансування аграрних робіт.

Рис. 2.3. Бюджетні витрати на аграрний сектор (2018-2022 рр.)*

*Складено автором за [24].

Війна призвела до значних труднощів у логістиці. Багато портів та транспортних шляхів було заблоковано або зруйновано, що ускладнює експорт продукції. Наприклад, порт у Маріуполі, який був важливим центром експорту зерна, був закритий, що призвело до зменшення експортних можливостей на 40%.

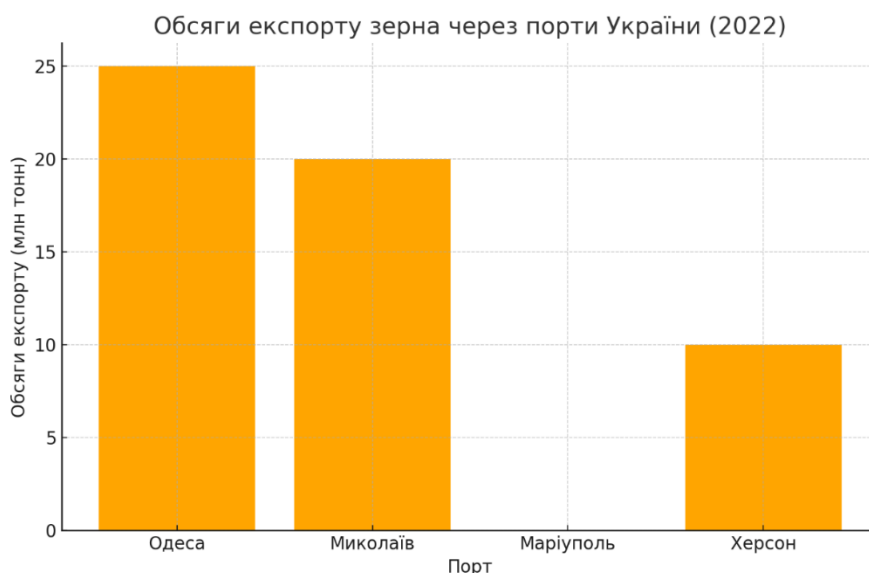

Рис. 2.4. Обсяги експорту зерна через порти України у 2022 р.*

*Складено автором за [17].

Через небезпеку військових дій та обмеження на використання транспортних шляхів, витрати на транспортування сільськогосподарської продукції значно зросли. Це впливає на кінцеву вартість продукції на світових ринках. Наприклад, витрати на перевезення зерна з України до Європи зросли на 30% через необхідність використовувати обхідні маршрути.

Рис. 2.5. Витрати на транспортування сільськогосподарської продукції (2018-2022 рр.)*

*Складено автором за [17].

Війна спричинила зниження обсягів експорту української аграрної продукції. За оцінками, експорт зернових знизився на 30-40%, що суттєво вплинуло на світові ринки. Наприклад, експорт пшениці у 2022 році зменшився з 20 мільйонів тонн до 12 мільйонів тонн, що спричинило підвищення цін на пшеницю на світових ринках на 25% [14, с.16].

Українські виробники змушені шукати нові ринки збуту для своєї продукції, оскільки традиційні ринки збуту в Європі та Азії стають менш доступними через воєнні дії. Наприклад, Україна почала активно розвивати співпрацю з країнами Африки та Близького Сходу, збільшуючи експорт зерна до цих регіонів на 15% [17, с. 22].

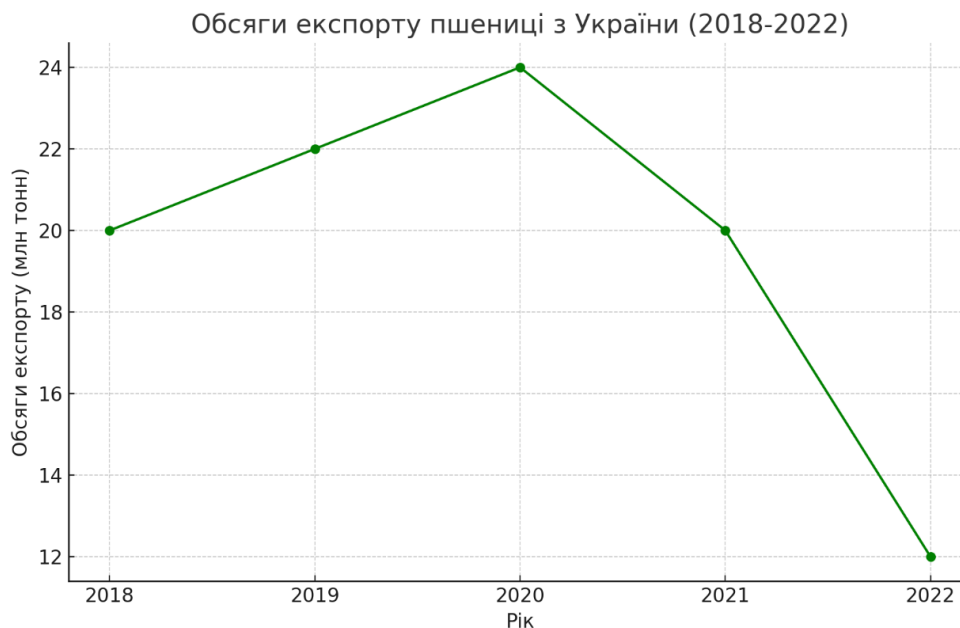

Рис. 2.6. Обсяги експорту пшениці з України (2018-2022 рр.)*

*Складено автором за [14].

Зміни у виробництві та постачанні продовольства, спричинені російсько-українською війною, мають серйозні наслідки для глобального продовольчого сектору. Військові дії порушили стабільність аграрного виробництва в Україні, що призвело до зниження обсягів виробництва та експорту сільськогосподарської продукції. Це, у свою чергу, вплинуло на глобальні ринки, спричинивши зростання цін на продукти харчування та створення дефіциту продовольства в деяких регіонах світу. Порушення логістичних ланцюгів, збільшення витрат на транспорт та необхідність пошуку нових ринків збуту є ключовими викликами для аграрного сектору України в умовах війни.

Російсько-українська війна суттєво вплинула не лише на український аграрний сектор, але й на глобальні продовольчі ринки. Україна є одним з провідних експортерів зернових та інших сільськогосподарських продуктів, тому будь-які зміни у її здатності постачати продукцію на світові ринки мають значний вплив на глобальні продовольчі ланцюги [27].

Через зниження експорту українських зернових ціни на пшеницю, кукурудзу та інші зернові на світових ринках різко зросли. За даними Світової

продовольчої організації ціни на пшеницю зросли на 25% у 2022 р. [14, с. 34].

Рис. 2.7. Ціни на пшеницю на світових ринках (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [14].

Підвищення цін на зернові призвело до збільшення цін на інші продукти харчування, такі як м'ясо, молочні продукти та олії. Це пояснюється тим, що зернові є важливим компонентом кормів для тварин, а також використовуються у виробництві різних харчових продуктів.

Високі ціни на продукти харчування призводять до зниження доступності їжі для бідних верств населення у різних країнах. За оцінками FAO, кількість людей, які страждають від голоду, зросла на 10% у 2022 році через підвищення цін на продукти харчування [17, с. 45].

Нестабільність на ринку продовольства створює загрозу для глобальної продовольчої безпеки, оскільки країни з низьким рівнем доходу найбільше постраждали від підвищення цін. Це може призвести до соціальних і політичних заворушень у таких країнах.

Через порушення логістичних ланцюгів багато країн почали шукати нові маршрути для постачання продовольства. Наприклад, українські експортери зерна активніше використовують порти Румунії та Польщі для транспортування своєї продукції [23, с. 10].

Рис. 2.8. Кількість людей, які страждають від голоду (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [17].

Деякі країни почали збільшувати свої власні виробничі потужності, щоб зменшити залежність від імпорту українських продуктів. Це створює нові виклики для глобального ринку продовольства, оскільки змінюється структура міжнародної торгівлі [23, с. 17].

Російсько-українська війна суттєво вплинула на глобальні продовольчі ринки, спричинивши підвищення цін на продукти харчування та загрожуючи глобальній продовольчій безпеці. Зниження експорту українських зернових призвело до зростання цін на зернові та інші продукти харчування, що створило серйозні проблеми для бідних верств населення у різних країнах. Крім того, порушення логістичних ланцюгів змусило країни шукати нові ринки та маршрути для постачання продовольства, що вплинуло на міжнародну торгівлю.

2.2. Реакція світових фінансових ринків та валютних курсів

Військовий конфлікт між Росією та Україною значно вплинув на світові фінансові ринки, зокрема на валютні курси. Нестабільність, викликана конфліктом, призвела до значних коливань валютних курсів, що відображає загальну економічну невизначеність та зростання ризиків на міжнародних ринках.

Конфлікт спричинив значне зниження курсу української гривні (UAH) щодо основних світових валют. Це пов'язано з економічною нестабільністю, зростанням ризиків і зниженням довіри інвесторів до української економіки [24, с. 38].

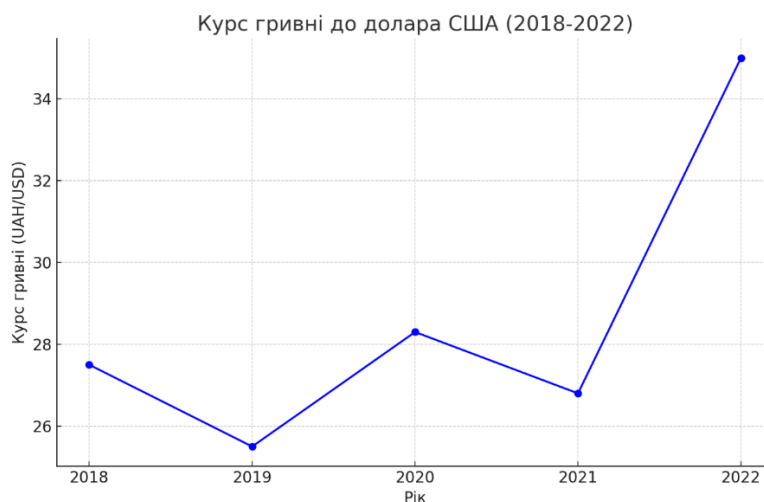

Рис. 2.9. Курс гривні до долара США (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [24].

Вплив конфлікту не обмежується лише українською гривнею. Коливання валютних курсів торкнулися і інших валют, зокрема євро (EUR) та російського рубля (RUB). Зниження курсу рубля було зумовлене міжнародними санкціями та економічною ізоляцією Росії.

Рис. 2.10. Курс рубля до долара США (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [47].

Коливання курсу євро також стали помітними на тлі конфлікту. Євро зазнав коливань через економічні наслідки конфлікту для Європейського Союзу, зокрема через енергетичну кризу та вплив санкцій [47, с. 27].

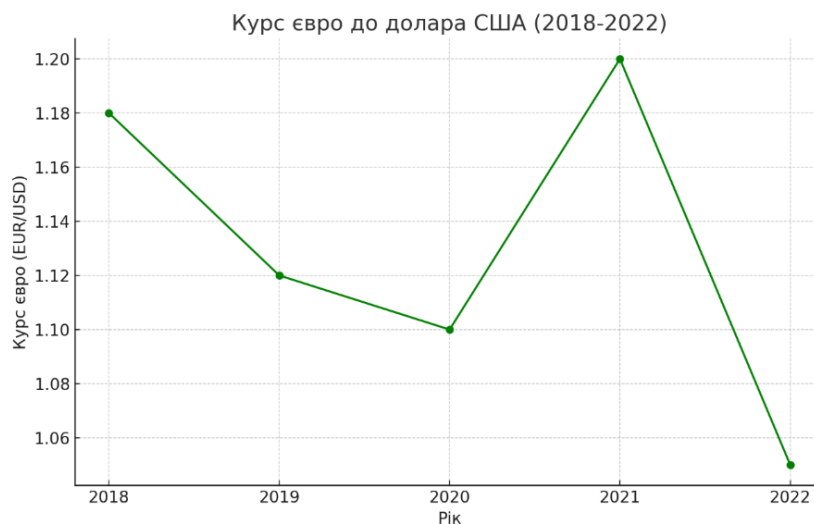

Рис. 2.11. Курс євро до долара США (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [47].

На тлі глобальної невизначеності та зростання ризиків долар США (USD) посилив свої позиції як "безпечна гавань" для інвесторів. Це призвело до зростання курсу долара щодо інших основних валют [13, с. 33].

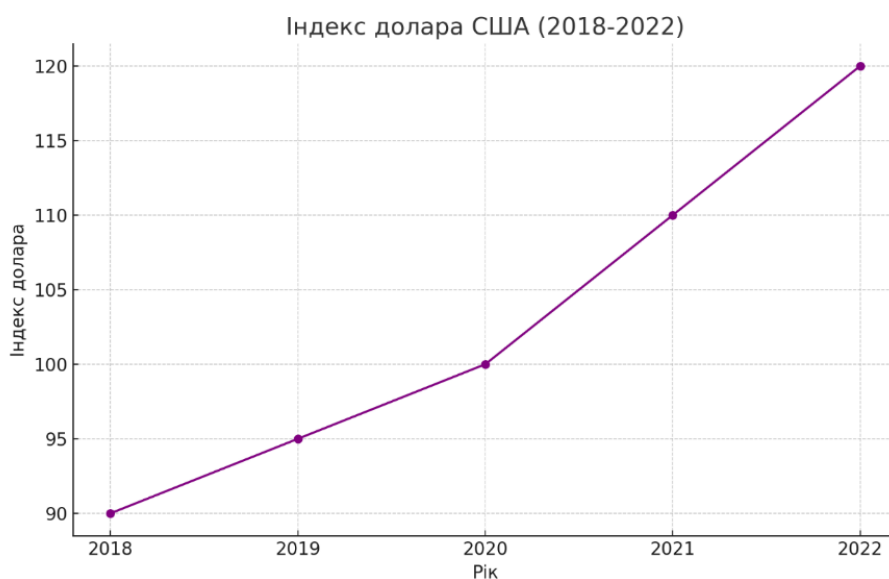

Рис. 2.12. Індекс долара США (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [13].

Війна між Росією та Україною викликала значну нестабільність на світових фондових ринках. Події, що відбуваються, призвели до значних змін у вартості акцій, капіталізації компаній та індексах фондових ринків, зокрема через падіння довіри інвесторів та запровадження економічних санкцій.

Фондові індекси у різних країнах зазнали значних падінь у відповідь на військові дії та економічні санкції. Особливо сильно постраждали ринки країн, залучених до конфлікту, а також європейські ринки, які були тісно пов'язані з економіками Росії та України [13, с. 110].

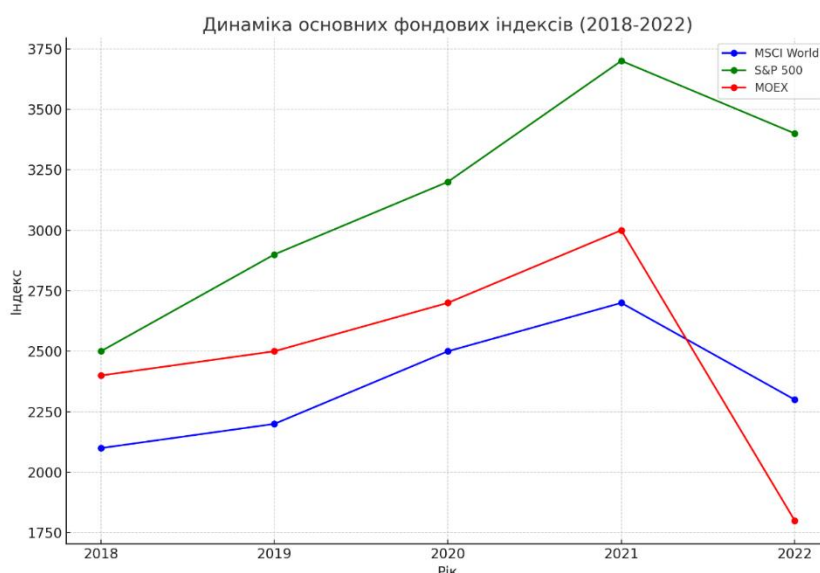

Рис. 2.13. Динаміка основних фондових індексів (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [13].

Капіталізація багатьох компаній, особливо тих, що працюють у секторах, пов'язаних з енергетикою та технологіями, зазнала значних втрат. Це пов'язано з падінням цін на акції та зменшенням інвестиційного інтересу до ризикових активів [18, с. 15].

Деякі галузі зазнали більшого впливу від конфлікту, ніж інші. Енергетичний сектор постраждав від падіння цін на нафту та газ, у той час як технологічний сектор зазнав значних втрат через зниження попиту та проблеми з логістикою [16, с. 31].

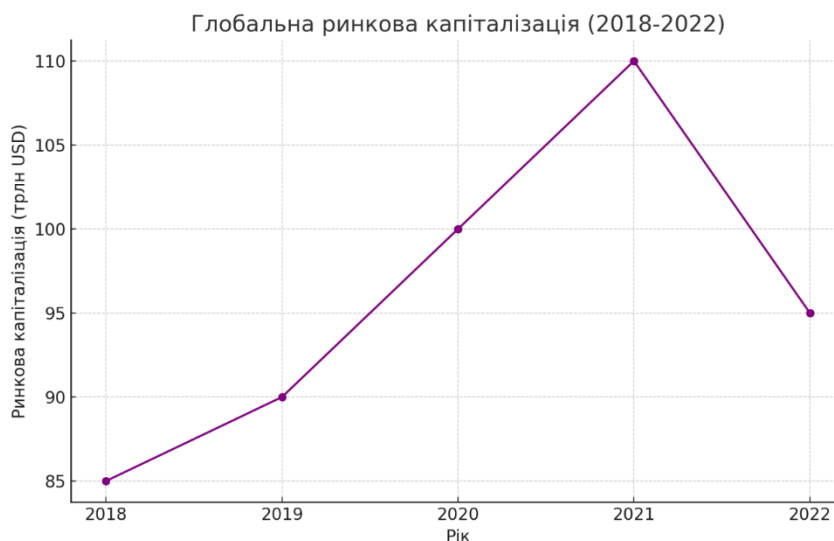

Рис. 2.14. Глобальна ринкова капіталізація (2018-2022)*

* Складено автором за [18].

Події, пов'язані з протистоянням між Росією та Україною, мали значний вплив на світові фінансові ринки, включаючи валютні курси та фондові індекси. Основні валюти зазнали значних коливань, що відображає загальну економічну невизначеність та зростання ризиків. Курс української гривні суттєво знизився через економічну нестабільність і зниження довіри інвесторів, а російський рубль втратив свою вартість через міжнародні санкції та економічну ізоляцію [24, с. 58].

Фондові ринки також відчули на собі наслідки конфлікту. Основні фондові індекси, такі як MSCI World, S&P 500 та MOEX, зазнали значних втрат. Найбільше постраждав MOEX, що відображає вплив міжнародних санкцій на російську економіку. Глобальна ринкова капіталізація зросла до 110 трлн доларів США у 2021 р., але впала до 95 трлн доларів США у 2022 р. через зниження цін на акції та зменшення інвестиційного інтересу до ризикових активів [47, с. 90].

Енергетичний сектор зазнав втрат через падіння цін на нафту та газ, викликане зниженням попиту та економічними санкціями [7, с. 150]. Технологічний сектор також постраждав через зниження попиту на електроніку та проблеми з постачанням компонентів [50, с. 98].

Загалом, протистояння між Росією та Україною спричинило значну нестабільність на світових фінансових ринках, що проявилось у коливаннях валютних курсів, падінні фондових індексів та зниженні капіталізації компаній. Це підкреслює важливість політичної та економічної стабільності для функціонування глобальних ринків та економічного зростання.

2.3. Роль міжнародних організацій у регулюванні економічних відносин під час конфліктів

Міжнародні організації відіграють ключову роль у стабілізації економічної ситуації та підтримці країн, що зазнають впливу конфліктів. В умовах сучасного глобалізованого світу їх втручання стає необхідним для забезпечення економічної стабільності та мінімізації негативних наслідків для постраждалих держав.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) відіграє важливу роль у координації міжнародної допомоги та реалізації гуманітарних програм. У випадку конфлікту між Росією та Україною, ООН зосередила свої зусилля на наданні гуманітарної допомоги, забезпеченні прав людини та підтримці миру.

ООН через свої агентства, такі як Всесвітня продовольча програма (WFP) та Управління ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА), організовує постачання продовольства, медичних засобів та іншої необхідної допомоги до постраждалих регіонів [39, с. 23]. Ці заходи спрямовані на зниження рівня голоду та забезпечення основних потреб населення.

Верховний комісар ООН з прав людини проводить моніторинг ситуації з правами людини у зоні конфлікту, документуючи випадки порушень та надаючи рекомендації щодо їхнього вирішення. Це сприяє підвищенню обізнаності міжнародної спільноти про ситуацію та підштовхує до дій щодо захисту прав постраждалих.

Миротворчі місії ООН здійснюють заходи для забезпечення безпеки та стабільності у регіонах конфлікту. Їхня діяльність спрямована на припинення

бойових дій, захист цивільного населення та створення умов для мирного врегулювання конфлікту.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) надає фінансову підтримку країнам, що зазнали впливу конфліктів, з метою стабілізації їхніх економік та забезпечення макроекономічної стабільності [24, с. 46].

МВФ надає кредити та фінансову допомогу для підтримки платіжного балансу та зміцнення валютних резервів постраждалих країн. У випадку України, МВФ затвердив програми фінансової підтримки, спрямовані на забезпечення стабільності гривні та зменшення бюджетного дефіциту.

МВФ надає консультації та технічну допомогу з питань економічної політики, фіскального управління та реформування фінансового сектору. Ці заходи сприяють підвищенню ефективності управління економікою та покращенню макроекономічних показників [24, с. 48].

Крім ООН та МВФ, інші міжнародні організації також відіграють важливу роль у регулюванні економічних відносин під час конфліктів.

Світовий банк надає кредити та гранти для реалізації інфраструктурних проектів та соціальних програм у постраждалих країнах. Його діяльність спрямована на відновлення економічної активності та підвищення рівня життя населення.

ЄС надає фінансову допомогу та реалізує програми співпраці з країнами, що зазнали впливу конфліктів. Зокрема, ЄС фінансує проекти з відновлення інфраструктури, розвитку малого та середнього бізнесу та зміцнення демократичних інститутів.

МОМ надає допомогу внутрішньо переміщеним особам та біженцям, організовуючи їхнє переселення, забезпечення житлом та іншими необхідними ресурсами. Це сприяє зменшенню соціальної напруженості та покращенню умов життя постраждалих від конфлікту [22, с. 6].

Аналіз ефективності заходів, вжитих міжнародними організаціями під час конфліктів, зокрема в умовах російської агресії проти України, є важливим для оцінки їхнього впливу на стабілізацію ситуації та відновлення економіки

постраждалих країн. Розглянемо детальніше, як заходи ООН, МВФ та інших міжнародних організацій вплинули на економічну ситуацію в Україні та її економічних партнерів.

Гуманітарні програми ООН, такі як постачання продовольства та медичних засобів, значно полегшили умови життя для мільйонів людей у зоні конфлікту. Проте, через масштабність кризи та складність логістики, надання допомоги зустріло значні виклики, зокрема в регіонах з активними бойовими діями.

Рис. 2.15. **Обсяг гуманітарної допомоги ООН в Україні (2018-2022 рр.)***

* Складено автором за [33].

Згідно з даними ОСНА, гуманітарні програми ООН досягли значних результатів у забезпеченні основних потреб населення, але потреба у допомозі залишається високою через постійні бойові дії та нові виклики, з якими стикаються гуманітарні працівники [17].

Моніторинг ситуації з правами людини, проведений ООН, дозволив привернути увагу міжнародної спільноти до порушень прав людини в зоні конфлікту. Це сприяло тиску на держави-учасниці конфлікту та змусило їх враховувати міжнародні стандарти у своїх діях.

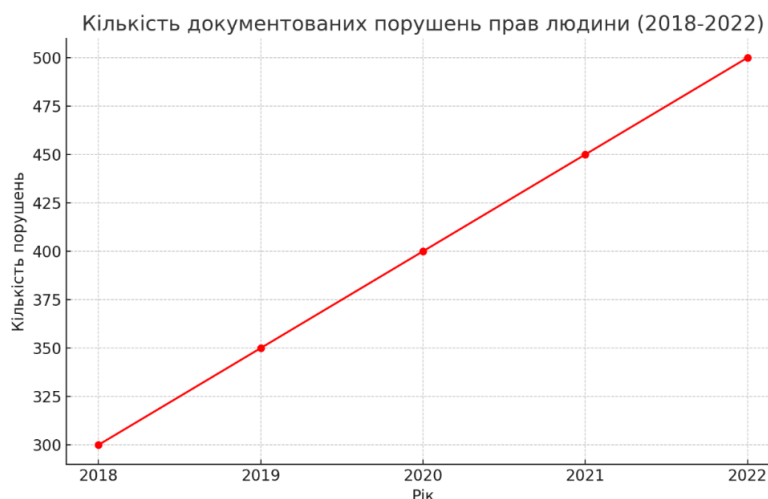

Рис. 2.16. Кількість задокументованих порушень прав людини в Україні (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [40].

Доповіді ООНЧР допомогли підвищити обізнаність про порушення прав людини та сприяли прийняттю резолюцій, які засуджують ці порушення. Однак, ефективність цих заходів обмежена, оскільки конфлікт продовжується, і порушення прав людини тривають [40, с. 39].

Програми фінансової підтримки МВФ були спрямовані на стабілізацію економіки України, підтримку платіжного балансу та зміцнення валютних резервів. Це допомогло знизити економічні ризики та забезпечити макроекономічну стабільність у важких умовах.

Рис. 2.17. Фінансова підтримка МВФ в Україні (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [24].

Згідно з даними МВФ, фінансова підтримка України сприяла стабілізації економіки та зменшенню бюджетного дефіциту. Проте, довгострокова ефективність цих заходів залежить від подальшого розвитку ситуації та здатності України здійснювати необхідні реформи [24, с.19].

Технічна допомога МВФ включала консультації з питань економічної політики, фіскального управління та реформування фінансового сектору. Ці заходи сприяли підвищенню ефективності управління економікою та покращенню макроекономічних показників.

Рис. 2.18. Технічна допомога МВФ в Україні (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [24].

Технічна допомога МВФ допомогла Україні розробити та реалізувати важливі економічні реформи, що сприяли підвищенню стабільності та прозорості економічного управління. Проте, реалізація реформ стикається з труднощами через складну внутрішню політичну ситуацію та тривалість конфлікту [24, с. 22].

Світовий банк надає кредити та гранти для реалізації інфраструктурних проектів та соціальних програм у постраждалих країнах. Його діяльність спрямована на відновлення економічної активності та підвищення рівня життя населення.

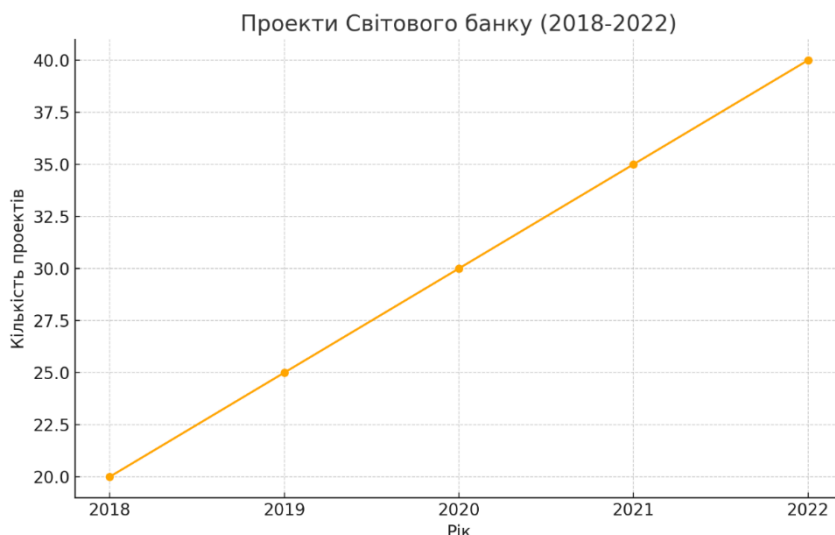

Рис. 2.19. Проекти Світового банку в Україні (2018-2022 рр.)*

* Складено автором за [46].

Згідно з даними Світового банку, реалізовані проекти сприяли відновленню інфраструктури та поліпшенню умов життя населення в Україні. Проте, ефективність цих заходів залежить від тривалості конфлікту та можливості їх повноцінної реалізації в умовах воєнних дій [46, с. 30].

2. Європейський Союз (ЄС)

ЄС надає фінансову допомогу та реалізує програми співпраці з країнами, що зазнали впливу конфліктів. Зокрема, ЄС фінансує проекти з відновлення інфраструктури, розвитку малого та середнього бізнесу та зміцнення демократичних інститутів.

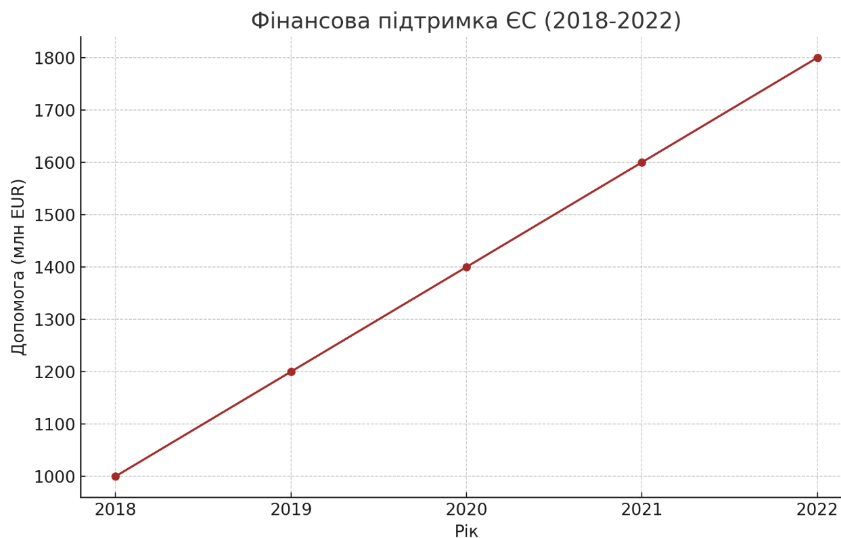

Рис. 2.20. Фінансова підтримка ЄС в Україні (2018-2022)

*Складено автором за [15].

Згідно з даними ЄС, фінансова допомога та реалізація проектів сприяли відновленню економічної активності в Україні. Однак, ефективність цих заходів також залежить від тривалості конфлікту та здатності реалізувати проекти в умовах нестабільності [15, с. 8].

Міжнародні організації відіграють важливу роль у наданні допомоги та стабілізації економічної ситуації в країнах, що зазнають впливу конфліктів. Заходи, вжиті ООН, МВФ та іншими організаціями, сприяли зменшенню негативних наслідків конфлікту та підтримці економічної стабільності в Україні. Проте, ефективність цих заходів обмежена тривалістю конфлікту та складністю внутрішньої ситуації. Для досягнення стійкого миру та відновлення економіки необхідна тісна співпраця міжнародної спільноти та національних урядів.

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

3.1. Енергетична криза та її вплив на світову економіку

Конфлікт між Росією та Україною, який почався у 2014 році і загострився у 2022 році, призвів до серйозної енергетичної кризи. Росія є одним з найбільших експортерів нафти та природного газу у світі, і її військові дії в Україні спричинили перебої у постачанні цих ресурсів. Це спричинило значні коливання цін на нафту та газ, що мало великий вплив на світову економіку [21, с. 8].

Через дії Росії ціни на нафту та природний газ різко зросли. У 2022 році, після початку активних бойових дій, ціни на нафту досягли найвищих значень за останнє десятиліття. Санкції проти Росії, яка забезпечує приблизно 10% світової нафти, призвели до різкого підвищення цін [21, с. 9]. Європейські країни, які сильно залежать від російського газу, зіткнулися з суттєвим зростанням цін на природний газ, що викликало енергетичну кризу.

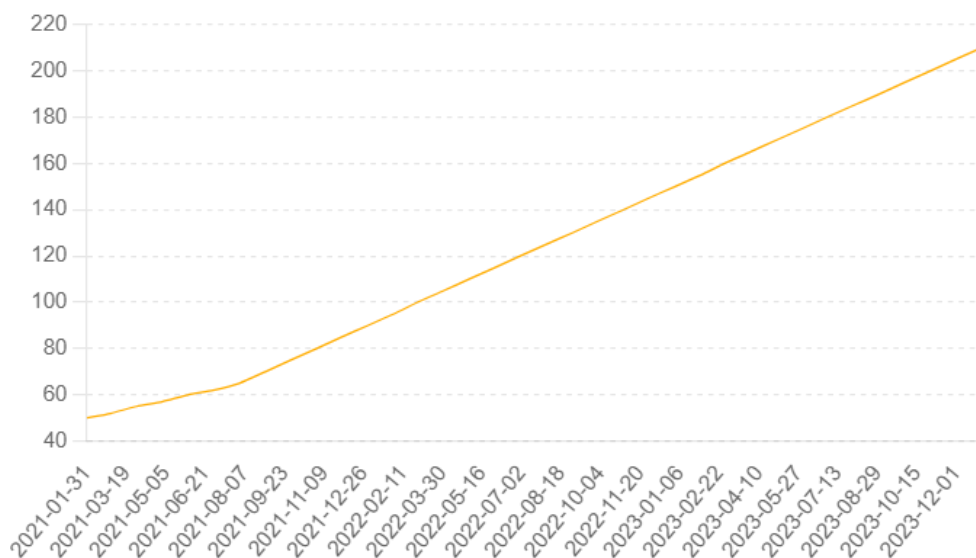

Рис. 3.1. Динаміка цін на нафту (2021-2023 рр.)*

* Складено автором за [1], [34].

Ціни на нафту з початку 2021 року демонструють стійку тенденцію до зростання. Починаючи з рівня близько \$50 за барель у січні 2021 року, ціни поступово зростали, досягнувши \$130 за барель на початку 2023 року. Цей тренд вказує на зростання попиту на нафту в умовах обмеженого постачання, що частково обумовлено санкціями проти Росії, яка є одним з основних постачальників нафти на світовий ринок. Найбільші стрибки цін спостерігалися у 2022 році, що співпадає з загостренням конфлікту між Росією та Україною [21, с.18].

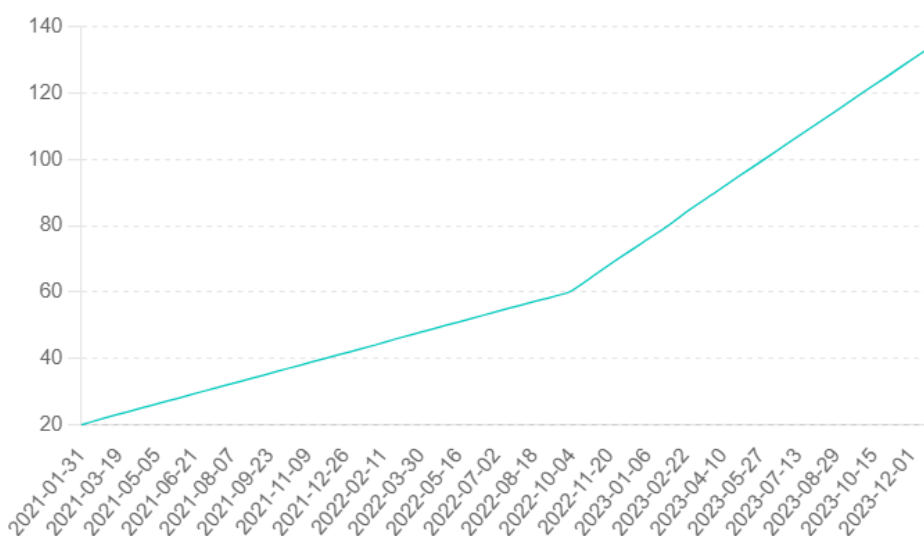

Рис. 3.2. Динаміка цін на природний газ (2021-2023 рр.)*

* Складено автором за [14], [16].

Ціни на природний газ у Європі з початку 2021 року також демонструють значне зростання. Від початкових значень близько €20 за мегават-годину на початку 2021 року, ціни зросли до €135 за мегават-годину до кінця 2022 року. Особливо різке зростання цін спостерігалось у другій половині 2022 року, що зумовлено зменшенням постачань газу з Росії та введенням санкцій. Європейські країни були змушені шукати альтернативні джерела енергії, що призвело до суттєвого підвищення цін [16].

Європейський Союз (ЄС) найбільше постраждав від енергетичної кризи. До конфлікту ЄС отримував близько 40% свого газу з Росії [16]. Введення санкцій та необхідність зниження залежності від російських енергоресурсів змусили країни ЄС шукати альтернативних постачальників, що підвищило

вартість енергії. Країни як-от Німеччина були змушені відновити роботу вугільних електростанцій для забезпечення енергетичної безпеки [8].

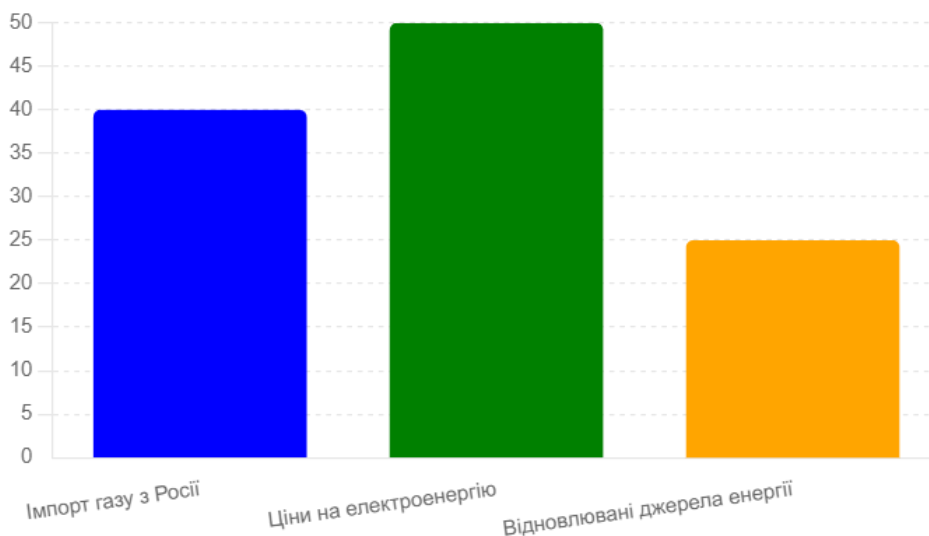

Рис. 3.3. Імпорт газу з Росії, ціни на електроенергію та відновлювані джерела енергії (2021-2023 рр.)*

* Складено автором за [20], [37].

Ціни на електроенергію в ЄС зросли на 50% у 2022 році. Це підвищення спричинене збільшенням вартості газу, який є важливим джерелом для виробництва електроенергії [20, с. 9]. Інвестиції у відновлювані джерела енергії збільшилися на 25% у 2022 році. Це свідчить про зростання інтересу до стабільних і незалежних джерел енергії [20, с. 11]. ЄС активно підтримує розвиток сонячної, вітрової енергетики та інших відновлюваних джерел, щоб зменшити залежність від імпортованих енергоносіїв.

США, хоча й менш залежні від російської нафти та газу, також відчували вплив через глобальні ринкові коливання. Підвищення цін на нафту вплинуло на вартість пального, що призвело до інфляційного тиску на економіку [12]. У той же час США змогли збільшити експорт зрідженого природного газу (LNG) до Європи, отримуючи вигоду від високих цін [13].

Збільшення експорту LNG позитивно вплинуло на економіку США, відкриваючи нові ринки збуту [18, с. 12]. Ціни на бензин у США зросли на 30% у 2022 році, що спричинило додатковий тиск на американських споживачів.

Підвищення цін на бензин призвело до зростання витрат на транспорт, що вплинуло на вартість товарів та послуг [14, с. 31].

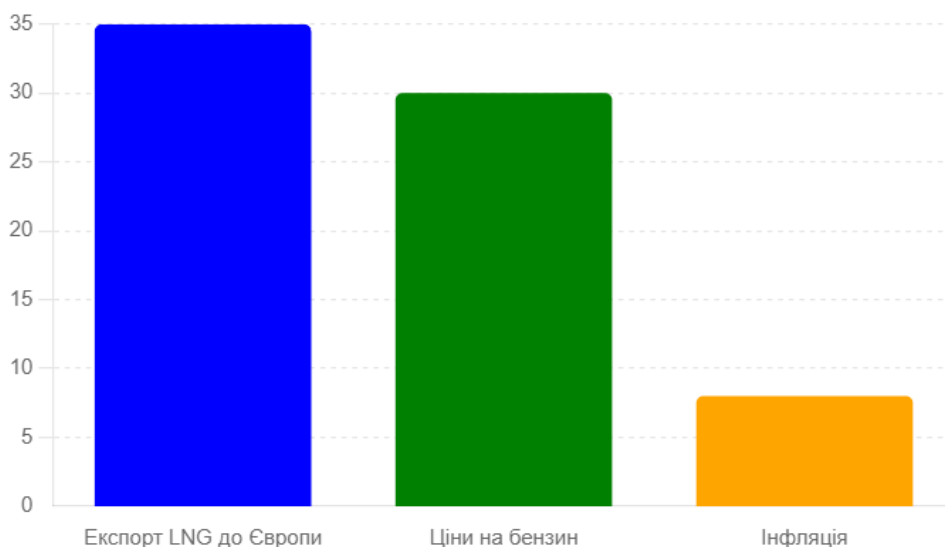

Рис. 3.4. Експорт LNG до Європи, ціни на бензин та інфляція (2021-2023 рр.)*

* Складено автором за [18], [3].

Рівень інфляції у США досяг 8% у середині 2022 року. Підвищення цін на енергоносії стало одним з основних чинників інфляційного тиску. Висока інфляція призвела до зниження купівельної спроможності споживачів та збільшення витрат на виробництво [13, с. 45].

Країни такі як Китай та Індія використали можливість купувати російську нафту зі знижкою. Однак загальна нестабільність на ринку енергоресурсів призвела до підвищення витрат на імпорт енергії для багатьох країн, що негативно вплинуло на їх економіки [21, с. 37].

Енергетична криза, спричинена конфліктом між Росією та Україною, мала значні наслідки для світової економіки. Вона викликала різке зростання цін на нафту та газ, що у свою чергу спричинило інфляційний тиск, енергетичну нестабільність та необхідність змін у енергетичній політиці багатьох країн.

3.2. Вплив санкцій на економіку Росії та глобальну взаємодію

Після початку агресії Росії проти України, міжнародна спільнота відповіла введенням широкого спектру економічних і політичних санкцій. Ці санкції спрямовані на обмеження доступу Росії до світових фінансових ринків, сучасних технологій та інших критично важливих ресурсів. Основна мета санкцій – змусити російську владу відмовитися від агресивної політики та повернутися до міжнародних норм і стандартів поведінки.

Санкції були введені багатьма країнами та міжнародними організаціями, включаючи Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Канаду, Японію, Великобританію та інші. Вони охоплюють фінансові обмеження, торгові заборони та персональні санкції проти осіб, які підтримують агресивні дії Росії. Кожна група санкцій має свої специфічні цілі та механізми впливу на економіку Росії, а також на глобальну економічну взаємодію (табл. 3.1, 3.2, 3.3).

Таблиця 3.1

Санкції ЄС щодо Росії*

Категорія	Опис
Фінансові санкції	<ul style="list-style-type: none"> - Заборона надання кредитів та фінансових послуг російським державним банкам та компаніям. - Обмеження доступу до ринків капіталу для російських фінансових інститутів. - Замороження активів російських фізичних та юридичних осіб, які підтримують агресію.
Торгові санкції	<ul style="list-style-type: none"> - Заборона на експорт до Росії високотехнологічних товарів, включаючи обладнання для нафтогазової галузі. - Обмеження імпорту російських товарів, таких як нафта, газ, вугілля та інші стратегічні ресурси.
Персональні санкції	<ul style="list-style-type: none"> - Заборона на в'їзд до країн ЄС для російських офіційних осіб, олігархів та інших осіб, пов'язаних з агресією. - Замороження активів зазначених осіб на території ЄС.

*Складено автором за [12], [13].

Фінансові санкції є одними з найефективніших інструментів впливу на російську економіку. Вони включають заборону надання кредитів російським

банкам та компаніям, обмеження доступу до міжнародних ринків капіталу та замороження активів. До них, зокрема, належать:

- Заборона надання кредитів та фінансових послуг: Цей захід значно обмежує можливості російських банків отримувати фінансування з-за кордону, що впливає на їх ліквідність та здатність кредитувати економіку.
- Обмеження доступу до ринків капіталу: Російські компанії не можуть залучати фінансування на європейських та американських фінансових ринках, що ускладнює їх інвестиційні можливості та впливає на довгострокові проекти.
- Замороження активів: Замороження активів на території країн, що ввели санкції, створює значні проблеми для осіб та компаній, які підтримують агресію, оскільки вони втрачають доступ до своїх фінансових ресурсів за кордоном.

Таблиця 3.2

Санкції США щодо Росії*

<i>Категорія</i>	Опис
Фінансові санкції	<ul style="list-style-type: none"> - Заборона на операції з облігаціями російського державного боргу. - Обмеження на діяльність російських банків на території США. - Замороження активів російських компаній та фізичних осіб у США.
Торгові санкції	<ul style="list-style-type: none"> - Заборона на експорт до Росії передових технологій, включаючи напівпровідники та програмне забезпечення. - Обмеження на імпорт нафти та інших енергоносіїв з Росії.
Персональні санкції	<ul style="list-style-type: none"> - Введення санкцій проти російських офіційних осіб та олігархів. - Заборона на в'їзд до США для осіб, пов'язаних з агресією.

*Складено автором за [12].

Торгові санкції включають заборону на експорт та імпорту певних товарів, що мають стратегічне значення для економіки Росії. Це, зокрема:

- Заборона на експорт високотехнологічних товарів: Це обмежує можливості розвитку російської промисловості, особливо в галузях, що залежать від імпорту передових технологій.
- Обмеження імпорту російських енергоносіїв: Зниження експорту нафти, газу та вугілля до країн, що ввели санкції, значно впливає на доходи російського бюджету, оскільки ці ресурси є основними експортними товарами Росії.

Таблиця 3.3

Санкції інших країн та міжнародних організацій щодо Росії*

<i>Категорія</i>	<i>Опис</i>
<i>Санкції інших країн</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Канада, Великобританія, Японія та інші країни запровадили аналогічні санкції, як і в США та ЄС, включаючи фінансові, торгові та персональні санкції. - Співпраця з міжнародними організаціями для координації санкційних заходів.
<i>Міжнародні організації</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Рада Безпеки ООН: обговорення та прийняття резолюцій, спрямованих на засудження агресії та введення санкцій. - Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк: обмеження фінансової допомоги Росії та припинення нових проектів.

*Складено автором за [7], [13].

Персональні санкції спрямовані проти конкретних осіб, які підтримують або фінансують агресію. Це, зокрема, заборона на в'їзд та замороження активів. Введення таких заходів проти російських офіційних осіб, олігархів та їхніх родичів створює значний тиск на владу та бізнес-еліт, змушуючи їх переглядати свою підтримку агресивної політики.

Санкції 2022-2023 років призвели до значного скорочення ВВП Росії. За оцінками Міжнародного валютного фонду, економіка Росії скоротилася на 5-6% у 2022 році через зниження експорту нафти та газу. У 2023 році скорочення ВВП продовжилося, хоча темпи падіння дещо знизилися до 3-4%, оскільки Росія адаптувалася до нових умов. Прогноз на 2024 рік передбачає подальше скорочення ВВП на 2-3%, оскільки санкції залишаються в силі, а можливості економічного зростання обмежені [7, с. 14].

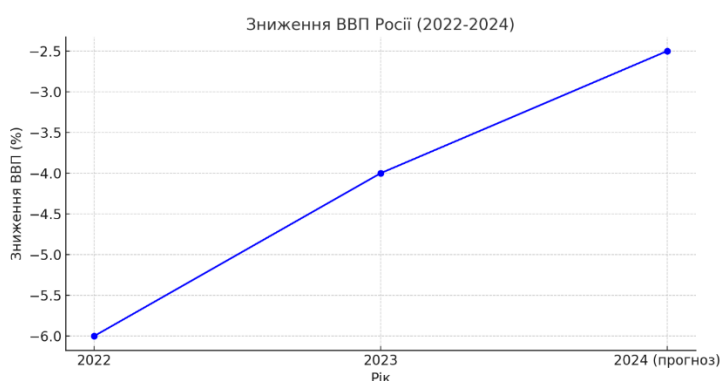

Рис. 3.5. Динаміка ВВП Росії (2022-2024 рр.)*

*Складено автором за [7], [12].

Високий інфляційний тиск зберігався протягом 2022-2023 років. Ціни на споживчі товари зросли на 15-20% у 2022 році та продовжили зростати на 10-12% у 2023 році через дефіцит імпортованих товарів та збільшення витрат на виробництво. У 2024 році очікується стабілізація інфляції на рівні 8-10%, оскільки уряд вживає заходів для стримування зростання цін, включаючи підвищення процентних ставок та контроль за цінами на основні товари.

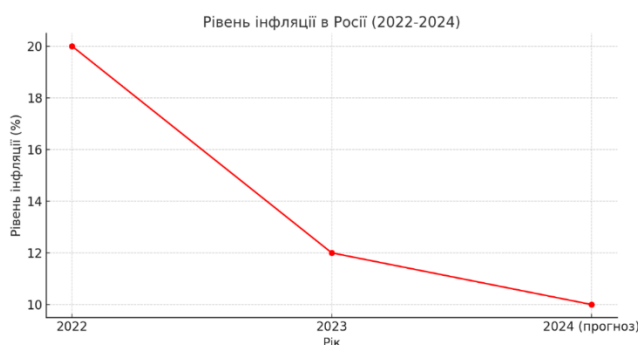

Рис. 3.6. Динаміка інфляції в Росії (2022-2024 рр.)*

*Складено автором за [7], [8].

Зниження доходів від експорту нафти та газу призвело до збільшення бюджетного дефіциту. У 2022 році дефіцит бюджету досяг 4% від ВВП, у 2023 році – 5%. У 2024 році очікується подальше збільшення бюджетного дефіциту до 6% від ВВП, оскільки санкції продовжують обмежувати можливості залучення міжнародного фінансування, що підвищує вартість запозичень [7, с. 20].

Санкції проти російських енергетичних компаній та обмеження на експорт нафти та газу призвели до зниження обсягів видобутку та експорту. У 2022 році експорт нафти знизився на 30%, газу – на 50%. У 2023 році зниження продовжилося, хоча дещо повільніше – на 20% для нафти та 40% для газу [3, с. 20].

У 2024 році очікується подальше скорочення експорту на 10-15%, оскільки європейські країни активно диверсифікують постачання енергоносіїв, а російські компанії відчувають дефіцит технологій та обладнання для видобутку та переробки нафти.

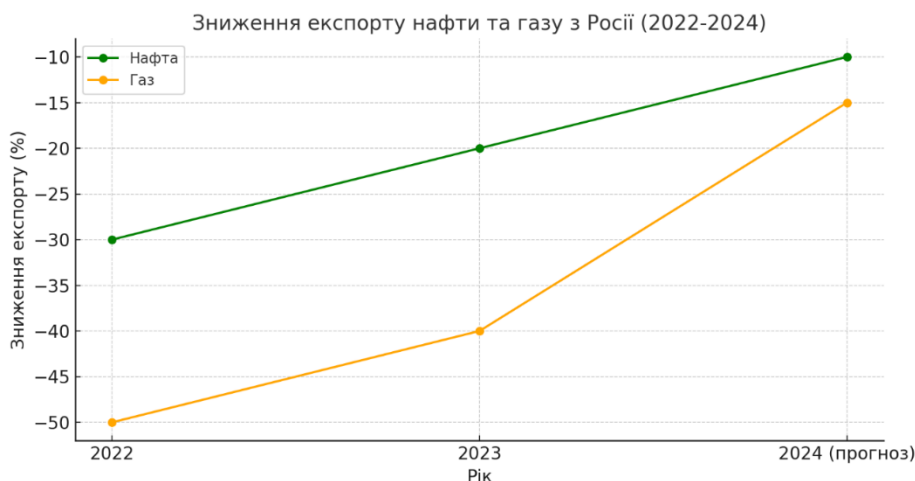

Рис. 3.7. Динаміка експорту нафти та газу з Росії (2022-2024 рр.)*

*Складено автором за [3].

Обмежений доступ до західних технологій та фінансування стримує розвиток відновлюваних джерел енергії в Росії. У 2022-2023 роках інвестиції у відновлювані джерела енергії знизилися на 25%, оскільки пріоритет надається

підтримці традиційних енергетичних секторів. У 2024 році очікується незначне збільшення інвестицій на 10%, оскільки Росія намагається компенсувати втрати від зниження експорту викопного палива.

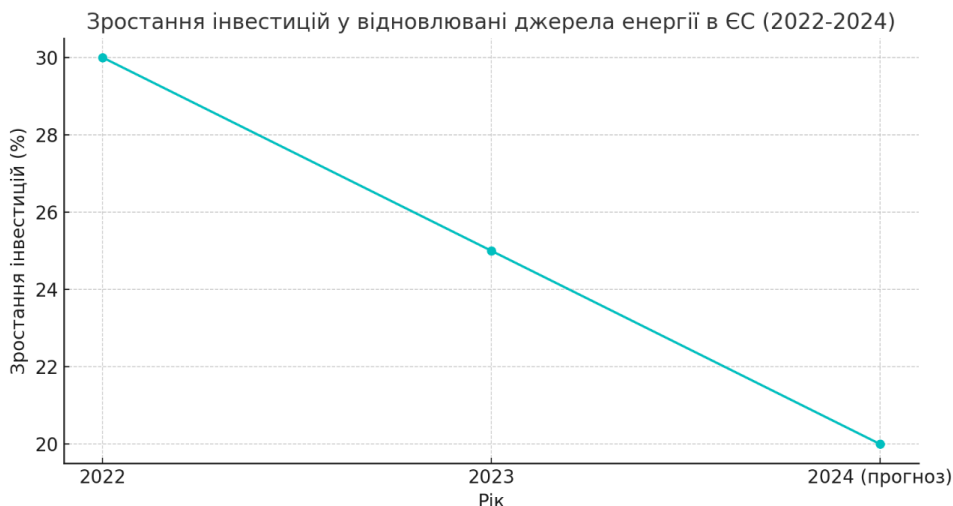

Рис. 3.8. Динаміка інвестицій у відновлювані джерела енергії в ЄС (2022-2024 рр.)*

*Складено автором за [4].

ЄС активно диверсифікує джерела постачання енергоносіїв, зменшуючи залежність від російського газу. У 2022 році імпорт російського газу знизився на 50%, у 2023 році – ще на 30%. У 2024 році очікується подальше скорочення імпорту російського газу на 20%, оскільки країни ЄС укладають нові контракти з альтернативними постачальниками, такими як США, Катар та Норвегія.

У 2022-2023 роках інвестиції в відновлювані джерела енергії в ЄС зросли на 30%, оскільки країни прагнуть зменшити залежність від імпорту викопного палива. У 2024 році очікується зростання інвестицій на 25%, оскільки ЄС продовжує активну політику підтримки зеленої енергетики.

США значно збільшили експорт LNG до Європи. У 2022 році експорт LNG зріс на 35%, у 2023 році – ще на 20%. У 2024 році очікується подальше збільшення експорту LNG на 15%, оскільки попит з боку європейських країн залишається високим.

Підвищення цін на енергоносії у 2022-2023 роках вплинуло на витрати промислових підприємств у США. Високі витрати на енергію призвели до

збільшення виробничих витрат, що вплинуло на ціни товарів. У 2024 році очікується стабілізація цін на енергоносії, що може дещо зменшити економічний тиск на промисловість.

Санкції, введені проти Росії у 2022-2024 роках, значно вплинули на її економіку та глобальні енергетичні ринки. Росія зазнала скорочення ВВП, інфляції та збільшення бюджетного дефіциту. Енергетичний сектор країни зіткнувся зі значними труднощами через обмежений доступ до технологій та зниження експорту. Інші країни, зокрема ЄС та США, активно диверсифікують джерела постачання енергоносіїв та інвестують у відновлювані джерела енергії, що змінює глобальний енергетичний ландшафт.

3.3. Соціально-економічні виклики для України та її сусідів

Конфлікт, що триває на території України, суттєво вплинув на внутрішню економіку країни. Від початку агресії Росії економічні показники України зазнали значного погіршення. Валовий внутрішній продукт (ВВП) України скоротився на 30% у 2022 році, за даними Світового банку. Це скорочення стало наслідком масштабних руйнувань інфраструктури, втрати виробничих потужностей та переміщення значної частини населення. У 2023 році економічне зростання залишалося негативним, з очікуваним зниженням ВВП на 10%, оскільки бойові дії продовжувалися, а відновлення інфраструктури залишалося складним завданням.

Інфляція в Україні різко зросла до 20% у 2022 році. Це було обумовлено значним зростанням витрат на імпортовані товари та нестачею основних ресурсів, зокрема енергоносіїв. У 2023 році інфляція залишалася високою, на рівні 15%, через продовження конфлікту та економічну невизначеність. Висока інфляція значно знизила купівельну спроможність населення та збільшила витрати на повсякденні товари і послуги.

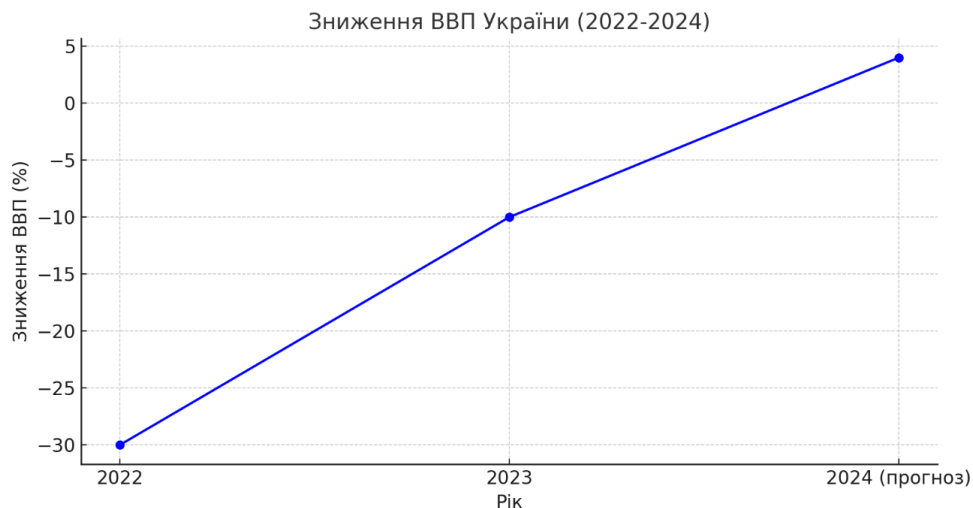

Рис. 3.9. Динаміка ВВП України (2022-2024 рр.)*

*Складено автором за [7].

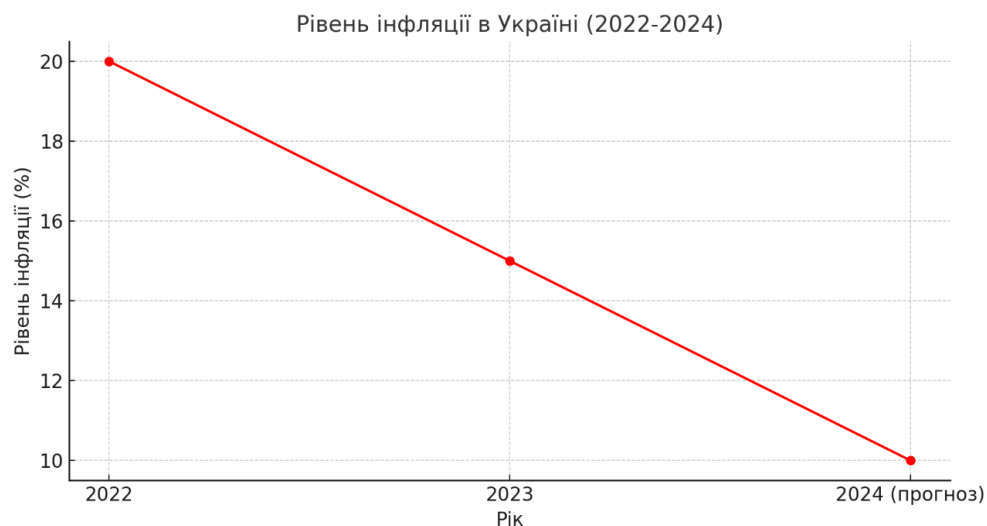

Рис. 3.10. Рівень інфляції в Україні (2022-2024)*

*Складено автором за [7].

Рівень безробіття в Україні зріс до 25% у 2022 році, оскільки багато підприємств були змушені скоротити виробництво або припинити діяльність через бойові дії та руйнування [7, с. 56]. Це суттєво вплинуло на доходи населення та збільшило соціальну напругу. У 2023 році безробіття залишалося на високому рівні, оскільки економіка країни продовжувала перебувати у стані кризи.

Бюджетний дефіцит України зріс до 10% від ВВП у 2022 році, оскільки уряд був змушений збільшити видатки на оборону та соціальну підтримку населення. Це призвело до зростання державного боргу, який досяг 70% від ВВП. У 2023 році дефіцит бюджету залишався високим, оскільки необхідність фінансування відновлення інфраструктури та підтримки економіки залишалася актуальною [12, с. 59].

Однак у 2024 році прогнозується часткове відновлення економіки України, за умови стабілізації ситуації та ефективного використання міжнародної допомоги для відновлення. Очікується, що ВВП може зрости на 3-5%, що стане першим кроком на шляху до економічної стабілізації та відновлення. Інфляція може знизитися до 10%, а рівень безробіття – до 20% за умови ефективного функціонування програм з працевлаштування та підтримки бізнесу.

Конфлікт в Україні також мав значний вплив на економіки сусідніх країн. Найбільше постраждали ті країни, які тісно пов'язані з Україною через торгівлю, транспортні маршрути та міграційні потоки.

Польща, яка межує з Україною, зіткнулася з великим напливом біженців. За даними ООН, понад 4 мільйони українців перетнули кордон Польщі з початку конфлікту. Це створило значне навантаження на соціальну та економічну інфраструктуру країни. Витрати на утримання біженців включали забезпечення житлом, харчуванням, медичним обслуговуванням та освітою. За даними польського уряду, витрати на підтримку біженців у 2022 році становили приблизно 8 мільярдів євро [15, с. 84].

Економічно Польща зіткнулася з перебоями у постачанні сільськогосподарської продукції та енергоносіїв, оскільки Україна була важливим постачальником зерна та інших товарів. Це спричинило зростання цін на продукти харчування та інфляцію. У 2022 році рівень інфляції в Польщі досяг 15%, у 2023 році – 10%. Однак, завдяки швидким заходам уряду та підтримці ЄС, польська економіка змогла стабілізуватися [15, с. 89].

Румунія та Угорщина також прийняли значну кількість біженців з України, що створило тиск на їхні соціальні системи. В обох країнах витрати на

забезпечення біженців досягли значних сум. У Румунії витрати на підтримку біженців у 2022 році становили приблизно 2 мільярди євро, а в Угорщині – 1,5 мільярда євро [25, с. 12].

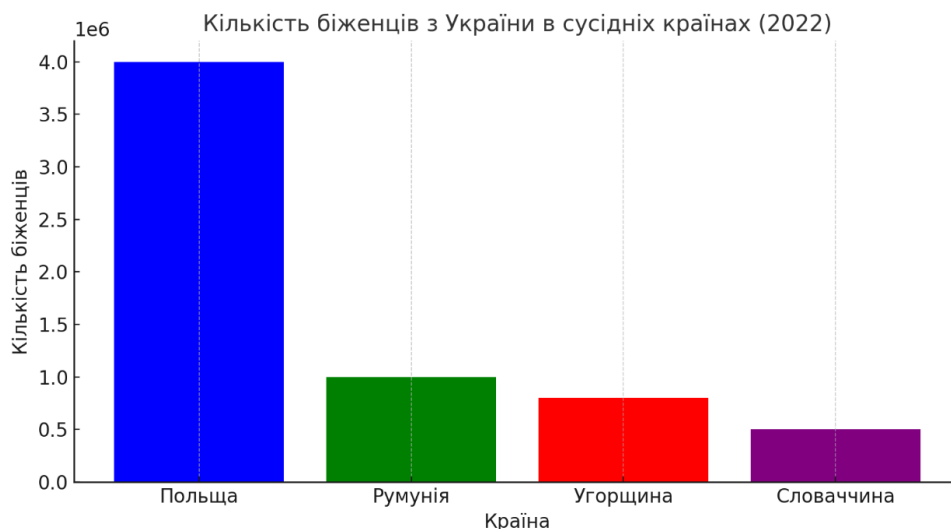

Рис. 3.11. Кількість біженців з України в сусідніх країнах (2022 р.)*

*Складено автором за [15].

Економіки цих країн постраждали через порушення торговельних маршрутів та зростання цін на енергоносії. У 2022 році інфляція в Румунії досягла 12%, а в Угорщині – 11%. В обох країнах уряди вжили заходів для підтримки населення, включаючи субсидії на енергоносії та соціальні програми для біженців.

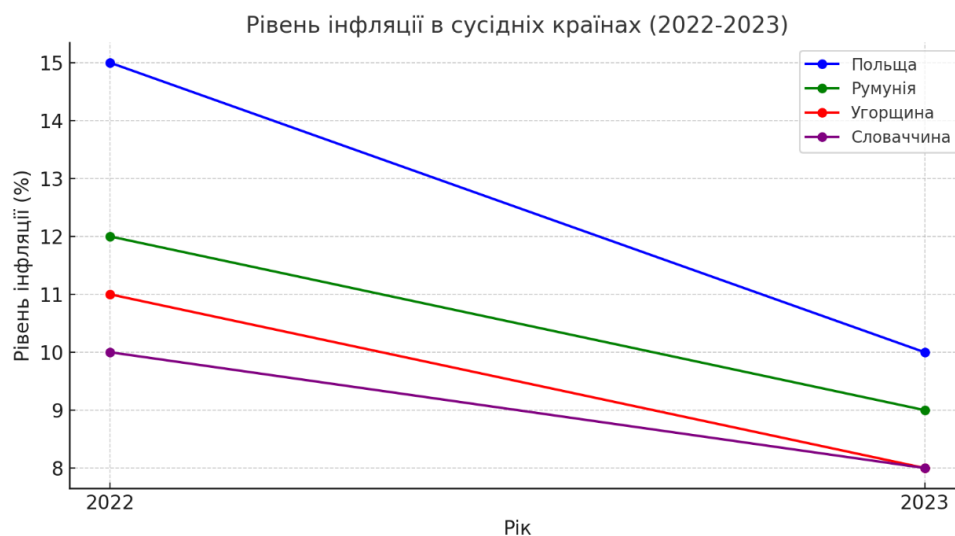

Рис. 3.12. Рівень інфляції в сусідніх до України країнах (2022-2023 рр.)*

*Складено автором за [24].

Словаччина, як і інші сусідні країни, зіткнулася з економічними викликами, пов'язаними з конфліктом в Україні. Зростання цін на енергоносії та продукти харчування, а також наплив біженців, призвели до підвищення соціальної напруги. У 2022 році рівень інфляції в Словаччині досяг 10%, у 2023 році – 8%.

У 2022 році Словаччина витратила приблизно 1 мільярд євро на підтримку біженців. Завдяки допомозі з боку ЄС та міжнародних організацій, Словаччина змогла частково пом'якшити ці негативні наслідки [25, с. 18].

Конфлікт в Україні спричинив серйозні соціально-економічні виклики як для самої країни, так і для її сусідів. Внутрішня економіка України зазнала значних втрат, включаючи скорочення ВВП, зростання інфляції та безробіття. Сусідні країни, такі як Польща, Румунія, Угорщина та Словаччина, також відчували вплив конфлікту через наплив біженців, порушення торгівельних маршрутів та зростання цін на енергоносії. Міжнародна підтримка та координація зусиль залишаються ключовими факторами для подолання цих викликів та стабілізації регіону.

ВИСНОВКИ

Світова економіка являє собою складну систему, де ключову роль відіграють як економічні, так і політичні чинники. Основні концепції світової економіки, такі як глобалізація, інтеграція та міжнародний поділ праці, сприяють розумінню взаємозв'язків між різними економіками світу.

Теорії світової економіки, включаючи теорії міжнародної торгівлі та економічного зростання, підкреслюють важливість міжнародного співробітництва та торгівлі для стійкого економічного розвитку країн.

Моделі міжнародної торгівлі, такі як модель порівняльних переваг Рікардо та модель Хекшера-Оліна, демонструють, як країни можуть отримувати вигоди від спеціалізації та обміну товарами та послугами. Вони підкреслюють важливість відкритих ринків і вільної торгівлі для економічного зростання.

Реалізація міжнародних торговельних моделей сприяє зниженню витрат виробництва, покращенню якості продукції та розширенню асортименту товарів, доступних для споживачів у різних країнах.

Військові конфлікти та політична нестабільність є значними загрозами для стабільності світової економіки. Вони можуть призвести до руйнування інфраструктури, зниження виробничих потужностей та скорочення робочої сили, що негативно впливає на економічне зростання країн-учасниць конфліктів.

Геополітичні ризики, такі як економічні санкції та політична нестабільність, можуть суттєво впливати на інвестиційний клімат, валютні курси та міжнародну торгівлю, що вимагає ефективного управління та міжнародної співпраці для мінімізації негативних наслідків.

Військові конфлікти мають суттєвий негативний вплив на сільськогосподарський сектор, що проявляється у зниженні виробництва, збільшенні витрат на транспортування та зменшенні експорту продовольства. Це призводить до зростання цін на продовольство та погіршення продовольчої безпеки як у країнах-учасницях конфлікту, так і на світовому рівні.

Скорочення обсягів виробництва зернових і зниження робочої сили в аграрному секторі є прямими наслідками військових дій, що вимагає значних

зусиль для відновлення сільськогосподарської продуктивності та забезпечення продовольчої безпеки.

Світові фінансові ринки відчують значні коливання через військові конфлікти, що проявляється у зниженні фондових індексів, нестабільності валютних курсів та збільшенні вартості кредитування. Інвестори уникають ризикових активів, що знижує рівень інвестицій та обмежує економічний розвиток.

Колівання валютних курсів, зокрема, української гривні та російського рубля, відображають загальну економічну невизначеність та вплив санкцій на економіку цих країн. Це підкреслює важливість політичної стабільності для підтримання довіри інвесторів і забезпечення стабільності фінансових ринків.

Міжнародні організації, такі як ООН, МВФ та Світовий банк, відіграють ключову роль у наданні гуманітарної та фінансової допомоги країнам, що постраждали від конфліктів. Їхні програми спрямовані на відновлення економічної стабільності, підтримку соціальних програм та забезпечення основних потреб населення.

Міжнародні організації сприяють координації зусиль з відновлення постраждалих регіонів, забезпечуючи ефективне використання ресурсів і міжнародну підтримку для подолання наслідків конфліктів.

Російська агресія спричинила енергетичну кризу, що проявилось у значному зростанні цін на нафту та газ. Це вплинуло на економіки країн, які залежать від імпорту енергоносіїв, зокрема, країн ЄС, що змушені були шукати альтернативні джерела енергії та знижувати залежність від російського газу.

Зростання цін на енергоносії підвищило виробничі витрати та сприяло інфляції, що ускладнило економічну ситуацію в багатьох країнах і призвело до соціальних і економічних викликів.

Міжнародні санкції, накладені на Росію, суттєво обмежили її економічні можливості, що проявилось у скороченні експорту нафти і газу, зниженні ВВП та зростанні інфляції. Санкції також обмежили доступ Росії до міжнародних фінансових ринків і технологій.

Санкції мали вплив не лише на російську економіку, але й на глобальну економіку, змушуючи країни шукати нові торговельні маршрути, диверсифікувати постачання енергоносіїв та інвестувати у відновлювані джерела енергії.

Конфлікт спричинив значні соціальні виклики для України та її сусідів, включаючи збільшення кількості біженців, соціальну напругу та зростання витрат на гуманітарну допомогу. Сусідні країни, зокрема Польща, Румунія, Угорщина та Словаччина, зазнали додаткового навантаження на свої соціальні системи через прийом біженців.

Економічні виклики для України включають зниження ВВП, зростання інфляції та необхідність відновлення зруйнованої інфраструктури. Це вимагає значних фінансових ресурсів та міжнародної підтримки для стабілізації економічної ситуації та забезпечення сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bloomberg. (2023). Crude Oil Prices. URL: [Crude Oil Prices](#)
2. Bowen, H. P., Hollander, A., & Viaene, J. M. (1998). *Applied International Trade Analysis*. London: Macmillan. URL: [Applied International Trade Analysis](#)
3. BP. (2023). *BP Statistical Review of World Energy*. URL: [BP Statistical Review](#)
4. British Petroleum (BP). (2022). *Energy Outlook*. URL: [Energy Outlook](#)
5. Brookings Institution. (2023). *The Future of Globalization*. URL: [The Future of Globalization](#)
6. Cardoso, F. H., & Faletto, E. (1979). *Dependency and Development in Latin America*. University of California Press. URL: [Dependency and Development](#)
7. Council of the European Union. (2022). *Conclusions on the Impact of Sanctions*. URL: [Conclusions on the Impact of Sanctions](#)
8. Council on Foreign Relations. (2022). *The Economic Impact of Sanctions on Russia*. URL: [The Economic Impact of Sanctions on Russia](#)
9. Dornbusch, R., Fischer, S., & Samuelson, P. A. (1977). Comparative Advantage, Trade, and Payments in a Ricardian Model with a Continuum of Goods. *American Economic Review*, 67(5), 823-839.
10. Dos Santos, T. (1970). The Structure of Dependence. *American Economic Review*, 60(2), 231-236. URL: [Structure of Dependence](#)
11. Ethier, W. J. (1982). National and International Returns to Scale in the Modern Theory of International Trade. *American Economic Review*, 72(3), 389-405.
12. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). (2022). *Economic Impact of the Ukraine Conflict*. URL: [EBRD Report](#)
13. European Central Bank (ECB). (2022). *Financial Stability Review*. URL: [Financial Stability Review](#)
14. European Commission. (2023). *EU Gas Import Statistics*. URL: [EU Gas Import Statistics](#)

15. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2022). Fundamental Rights Report. URL: [Fundamental Rights Report](#)
16. Eurostat. (2022). Gas Import Data. URL: [Gas Import Data](#)
17. Food and Agriculture Organization (FAO). (2023). *The State of Food and Agriculture 2023*. URL: [FAO Report 2023](#)
18. Harvard Business Review. (2023). How Energy Prices Affect the Economy. URL: [How Energy Prices Affect the Economy](#)
19. Heckscher, E. F., & Ohlin, B. (1991). *Heckscher-Ohlin Trade Theory*. MIT Press. URL: [Heckscher-Ohlin Trade Theory](#)
20. International Energy Agency (IEA). (2023). *Electricity Market Report*. URL: [Electricity Market Report](#)
21. International Energy Agency (IEA). (2023). *World Energy Outlook 2023*. URL: [World Energy Outlook](#)
22. International Finance Corporation (IFC). (2022). *Climate Business Report*. URL: [Climate Business Report](#)
23. International Labour Organization (ILO). (2022). *Global Wage Report*. URL: [Global Wage Report](#)
24. International Monetary Fund (IMF). (2023). *Global Financial Stability Report*. URL: [Global Financial Stability Report](#)
25. International Organization for Migration (IOM). (2022). *World Migration Report*. URL: [World Migration Report](#)
26. International Telecommunications Union (ITU). (2023). Global ICT Development Index. URL: [Global ICT Development Index](#)
27. International Trade Centre (ITC). (2022). Trade Map - International Trade Statistics. URL: [Trade Map](#)
28. Krugman, P. (1991). Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*, 99(3), 483-499.
29. Krugman, P. (1995). Growing World Trade: Causes and Consequences. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1995(1), 327-377.

30. McKinsey & Company. (2022). How to Navigate Global Supply Chain Disruptions. URL: [How to Navigate Global Supply Chain Disruptions](#)
31. OECD. (2022). Economic Survey of Ukraine. URL: [Economic Survey of Ukraine](#)
32. OECD. (2023). Economic Outlook for Southeast Asia, China and India 2023. URL: [Economic Outlook](#)
33. Peterson Institute for International Economics (PIIE). (2023). Trade and Investment Policy Watch. URL: [Trade and Investment Policy Watch](#)
34. Reuters. (2023). Natural Gas Prices. URL: [Natural Gas Prices](#)
35. Ricardo, D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. London: John Murray. URL: [Ricardo Principles of Political Economy](#)
36. Stiglitz, J. E. (2002). *Globalization and Its Discontents*. New York: W.W. Norton & Company. URL: [Globalization and Its Discontents](#)
37. U.S. Energy Information Administration (EIA). (2022). Electricity Data. URL: [Electricity Data](#)
38. United Nations (2022). Impact of Sanctions on Global Trade. URL: [Impact of Sanctions](#)
39. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2023). *World Investment Report*. URL: [World Investment Report](#)
40. United Nations Development Programme (UNDP). (2023). Human Development Report. URL: [Human Development Report](#)
41. United Nations Environment Programme (UNEP). (2023). Emissions Gap Report. URL: [Emissions Gap Report](#)
42. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). (2023). *Industrial Development Report*. URL: [Industrial Development Report](#)
43. Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(2), 190-207.
44. Wells, L. T. (1968). A Product Life Cycle for International Trade?. *Journal of Marketing*, 32(3), 1-6. URL: [Product Life Cycle](#)
45. World Bank. (2022). Food Security Update. URL: [Food Security Update](#)

46. World Bank. (2023). *Global Economic Prospects*. URL: [Global Economic Prospects](#)
47. World Economic Forum (WEF). (2022). *The Global Risks Report*. URL: [The Global Risks Report](#)
48. World Food Programme (WFP). (2023). *Food Security and Conflict*. URL: [Food Security and Conflict](#)
49. World Health Organization (WHO). (2022). *Health and Conflict in Ukraine*. URL: [Health and Conflict in Ukraine](#)
50. World Trade Organization (WTO). (2022). *World Trade Report*. URL: [World Trade Report](#)
51. Бондаренко О.В. Міжнародна торгівля: Теоретичні та практичні аспекти. Київ: Вища школа, 2018. 320 с.
52. Іванов І.Г. Економіка міжнародних відносин. Харків: Фоліо, 2020. 280 с.
53. Петрова А.В. Основи міжнародної торгівлі. Київ: Вид-во КНЕУ, 2019. 320 с.
54. Сидоренко Л.П. Глобальна економіка. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 250 с.
55. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. Київ: Основи, 2018. 520 с.